

07 MAIO DO 2009 - NÚMERO 769

rdl

REVISTA
**DAS
LETRAS**

José Suárez

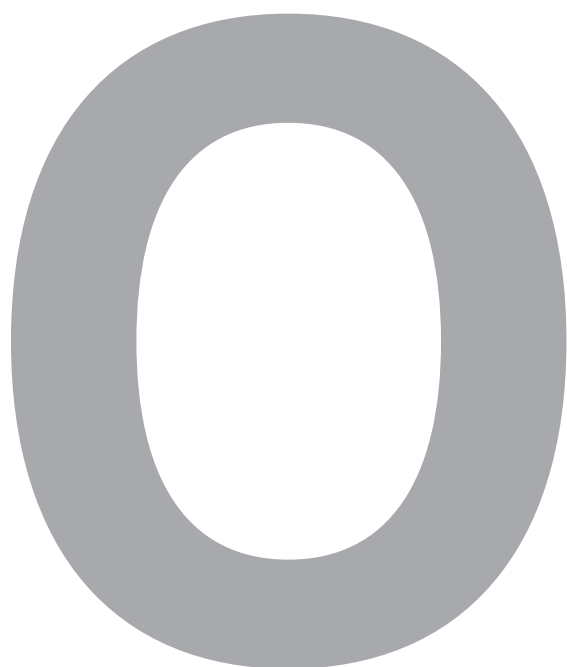
“Nas miñas fotos sempre está o home ou polo menos a súa pegada”. José Suárez (Allariz, 1902 –A Guarda, 1974), unha das principais figuras históricas da fotografía galega, explicou con palabras coma estas o seu xeito de achegarse ao mundo a través da súa arte. Nun tempo no que a estética fotográfica permanecía ancorada, no Estado español, no pictorialismo de inspiración decimonónica, Suárez apostou pola imaxe directa, sen ornamentos superfluos, en confluencia cos vieiros bosquexados polo rebulir vangardista en Europa. A súa obra, que foi recoñecida en Arxentina, Francia, Estados Unidos, Inglaterra..., debullou culturas desde o ollar de quen arela retratar a mesma vida, a natureza, a experiencia cotiá,

O ollar humanista

a humanidade das miradas e, en fin, a persoa que é a cerna de cada unha das súas instantáneas. E fíxoo cunha extraordinaria atención a cada detalle técnico: a situación de cada elemento na escena, o enfoque... dotando as súas imaxes dun tratamento próximo ao da corrente da Nova Obxectividade. O Concello de Allariz desenvolve na actualidade un proxecto para crear un museo que recolla o legado deste autor, –que garda o seu sobriño e tamén fotógrafo Xosé Luis Suárez Canal– 12.000 imaxes, películas, obxectos persoais como diarios, cámaras... constitúen os recordos de familia que poderían ser integrados neste centro. Mentres, quedan, para achegarse ás creacións de Suárez, as exposicións que, periodicamente e en distintos lugares do mundo, se realizan das súas fotografías.

Arriba, retrato de José Suárez en Punta del Este (Uruguai) co seu can *Mambrino*, nos anos 50. Abaixo, retrato que lle fixo o fotógrafo ao seu amigo Miguel de Unamuno, no 1932. Todas as fotos deste monográfico foron facilitadas por Xosé Luis Suárez Canal, sobriño de José Suárez e profesor na Facultade de Ciencias da Comunicación de Santiago.

home na súa realidade, no seu contorno, na historia na que vive: cos seus problemas, miserias... Sen aditivos artificiais, nin máis pretensión que captar a vida mesma. É o miolo da obra de José Suárez, segundo a interpretación da mesma que achega o seu sobriño, o tamén fotógrafo, e profesor na Facultade de Ciencias de Comunicación da Universidade de Santiago, Xosé Luis Suárez Canal.

“A preocupación polo home, pola súa situación, está moi presente nas películas de José Suárez, nos seus artigos, nun guión dun filme que escribiu... Estaba en contra da miseria, da explotación, da inxustiza, e ao lado da xente que sufría, dos traballadores... Non hai nas súas fotografías unha crítica social profunda, pois esta pérdese sempre un pouco nas fotos debido á compoñente estética, pero a súa preocupación social desvélese a través dos xestos, das miradas de tristeza... que podemos ver, por exemplo, nas imaxes de mariñeiros ou da Mancha. O seu estilo, dun fondo contido humanista, non é costumista nin folclórico, como foi corrente na época. Son fotos de estilo documental, como as de Paul Strand ou de Walker Evans e Dorothea Lange para a *Farm Security Administration*. Algunhas fotos, coma as de Xapón –Suárez deu tres veces a volta ao mundo e traballou como xornalista para *La Nación* de Buenos Aires e *El Día* de Uruguai–, teñen moito que ver co fotoxornalismo, pero case todas responden a un proxecto: oleiros, mariñeiros, a Mancha... e a un estilo documental”, explicou Suárez Canal.

“Era unha persoa introvertida, un home só. Non lle gustaban os fastos, non lle interesaba a ‘xente guapa’

da que vivía rodeado en Punta del Este. Por iso estivo especialmente cómodo en Xapón. Buscaba a esencia espiritual dos homes, a soidade para crear, libre do artificial, do anecdótico... sen violentar o home: colléndoo tal como é no seu contorno...”, engadiu.

José Suárez comezou a súa carreira nos anos vinte. “Era avogado” –estudara Dereito en Salamanca e xa facía fotos cando cursaba o Bacharelato en Ourense– “e desde pequeno gustáballe a imaxe. En Salamanca publicou, no 1932, un libro de fotos sobre a cidade, con limiar de Miguel de Unamuno, que era moi amigo seu. Desde aquela a fotografía foi para el máis importante que a avogacía. Foi un liberal de esquerdas, e por iso tivo que saír a Arxentina, no 1936, por causa da guerra civil. Pero xa antes, en plena República, no 35, tivera unha exposición en París: xa tiña daquela unha importante obra realizada. En París expuxo fotos de mariñeiros, oleiros... e cando saíu para Arxentina estaba a piques de rematar a película *Mariñeiros*”, comentou Suárez Canal.

A fotografía etnográfica é, deste xeito, un dos alicerces fundamentais da creación de José Suárez, que polo ano 1930-1932 realizou as series da romaría de San Vitoiro (Allariz), a de Oleiros de Niñodagua, a de Beiramar, a da Malla, a dos Carros e a da Feira. No 1935 publicou en *La Nación*, de Bos Aires, unha reportaxe sobre as romarías galegas cun texto de Eduardo Blanco Amor. No 1936, a Compañía Industrial de Filme Español, Cifesa, encargoulle catro películas sobre mariñeiros, oleiros, canteiros e feirantes. Comezou a gravar a primeira por terras do Morrazo, pero, co estalido da guerra, viuse obrigado a exiliarse, polo que rematou este filme unha vez instalado en Arxentina, un ano despois. Suárez Canal está na actualidade realizando xestións para tentar recuperar esta película.

No 1937, Suárez obtivo, por un dos seus filmes, *Malambo*, a Cuncha de Ouro da Academia de Artes e Ciencias de Cinematografía de Bos Aires. Nese mesmo ano traballa para *La Prensa*, desta cidade arxentina. No 1945 realiza a exposición *O mar e o home nas costas galegas*, en Bos Aires e Santiago de Chile, e no 1950 instálase en Punta del Este, Uruguai, onde traballa para *El Día* e abre unha librería. Nestes anos tivo relación con importantes intelectuais do exilio como Luis Seoane, Rafael Alberti, Ramón Pérez de Ayala ou José Bergamín, e retratou a boa parte deles.

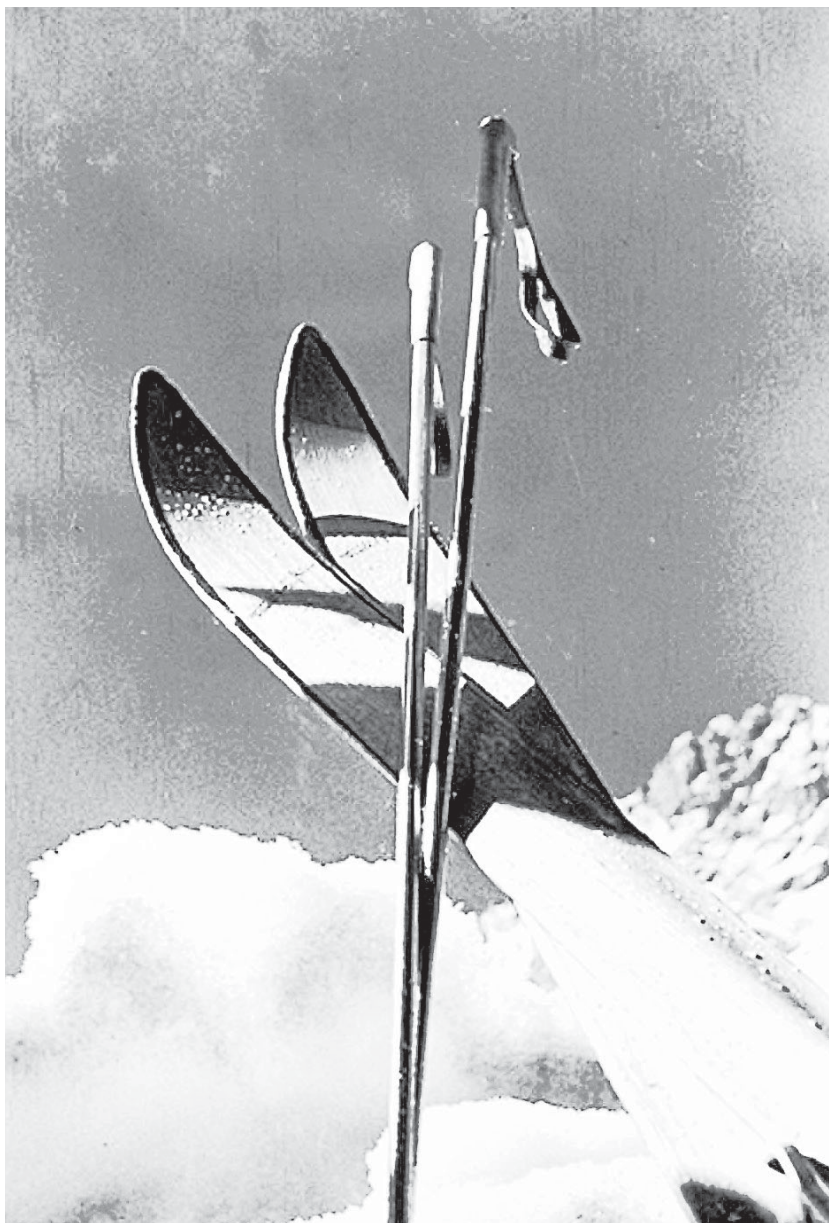
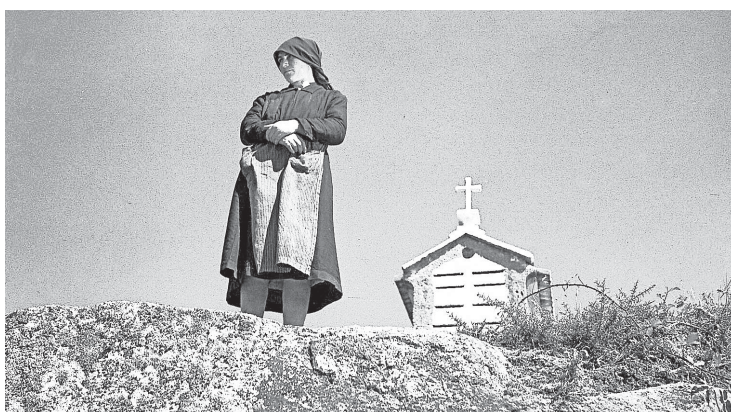
Á esquerda, *O carro*, de 1932, e á dereita, unha das fotos da serie da romaría de San Vitoiro, do mesmo ano. Son dous exemplos da fotografía etnográfica de José Suárez.

“José Suárez estivo moi vinculado á *Revista de Occidente* de Ortega y Gasset, onde a partir dos anos 30 aparecen artigos sobre as vangardas europeas, das que Suárez estivo ao tanto”, subliñou o seu sobriño. “Non facía fotos por estética, aínda que si coidaba a estética. Non lle interesaba facer arte pola arte. Seguía, nisto, as premisas da Nova Obxectividade: deixar os medios da pintura para os pintores, e centrarse nos medios propios da fotografía. Suárez utilizaba a linguaxe fotográfica para describir algo, documentar algo, dicir algo”, engadiu.

E esa arela documental é visible tanto nas fotografías etnográficas da primeira época, como nas posteriores: A Mancha, por exemplo. Nas imaxes das romarías galegas, no carro, nas series de oleiros, mariñeiros... apréciase o respecto co que se achegaba ás persoas que escollía como obxectivo do seu ollar –que, á súa vez, non miran á cámara, senón a un plano situado fóra dela, ou unhas a outras, ou son captadas desde atrás...–: o interese por dignificar os homes e mulleres que retrataba, na súa humildade e mesmo pobreza, na cotián do seu traballo... Nestas primeiras fotografías tamén amosa a influencia das vangardas europeas en aspectos como as composicións diagonais, –a *O Carro*, por exemplo–, planos de detalle...

No 1942, Suárez publicou en Arxentina o libro *Nieve en la cordillera*, no que reflicte a súa paixón pola neve –a natureza foi, de feito, outro dos temas nos que se cimentou a súa obra–. Pouco despois realizou unha viaxe pola Patagonia, na que tomou as súas fotos da Pampa, e da natureza agreste, dura e seca, da zona. No ano 1953 viaxou a Xapón como correspondente de *La Prensa*, e de *El día*. Ficou dous anos neste país, que deixou unha pegada indeleble na súa creación, e que será motivo das súas posteriores conferencias sobre a cultura xaponesa en América... Estudou a lingua e a cultura xaponesas, e en especial o teatro Noh e a pintura: a simplificación, o simbolismo, a atención á esencia espiritual do obxecto que se vai retratar, sen adornos innecesarios... “Talvez a visión que nos dá José Suárez do Xapón e, en definitiva, toda a súa obra, está influída por esta visión pictórica”, escriben Manuel Sendón e Xosé Luis Suárez Canal no catálogo da exposición José Suárez 1902-1904, celebrada en 1988 en Vigo co patrocinio do Concello e a Xunta con motivo da terceira Fotobienal –a información que recolle esta reportaxe foi extraída, en boa medida, deste catálogo–.

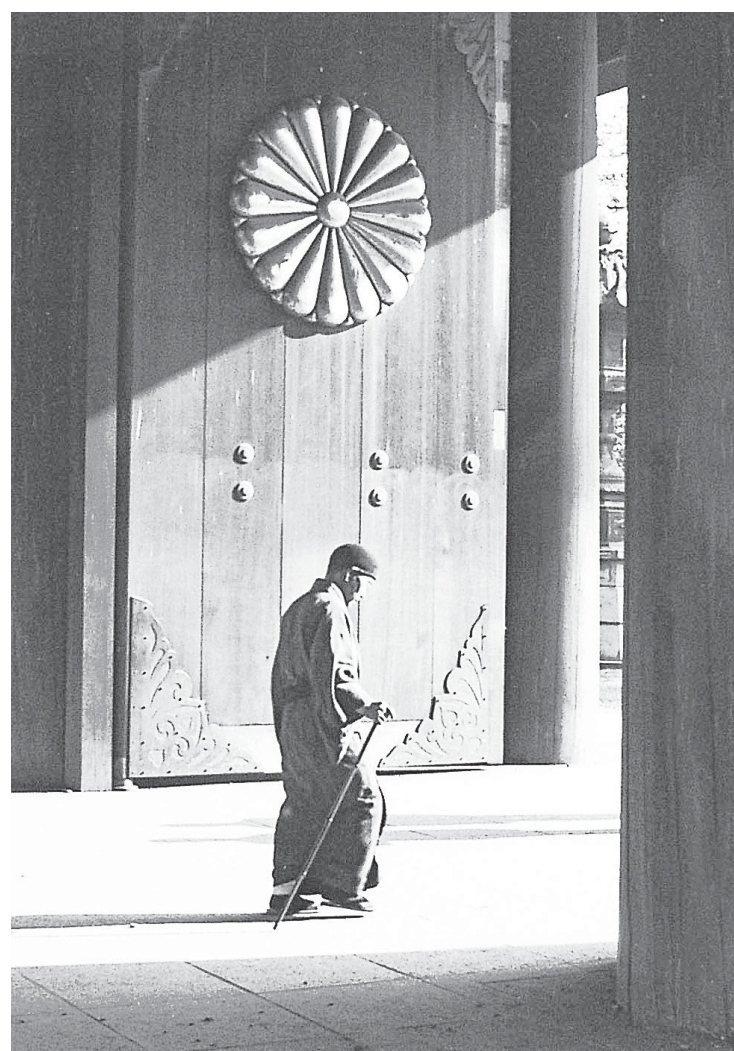
No 1959, Suárez volveu a Galicia. Durante os anos seguintes realizou viaxes por distintos lugares do Estado, –no 1965 fixo unha serie sobre La Mancha–. No 66 publicou en Inglaterra un libro sobre o toureo e, tras amosar as súas fotos de mariñeiros en dúas mostras, en Vigo e Ourense, faleceu no 1974. No 93 celebrouse unha grande exposición sobre a súa obra na Coruña, e o Concello de Allariz traballa na actualidade nun proxecto para fundar un museo no que se recolla o seu legado: uns 12.000 negativos, principalmente. O edificio construírías ao lado da actual Fundación Vicente Risco e o Museo da Arte Sacra, e constituiríase, segundo o proxecto, xa presentado ante a Xunta, unha fundación para xestionalo.

Abaixo, a foto *Nieve en la cordillera*, de 1941. As outras fotos pertencen á serie *Mariñeiros*, e foron tomadas, aproximadamente, no 1934.

De arriba a abaixo, tres fotos da serie *Xapón*, tomadas no ano 1953.

Tres fotos da serie *La Mancha*. Arriba, unha datada en 1965, abaixo á esquerda *Criptana*, e abaixo á dereita *El Pedernoso*, de 1965.

14 MAIO DO 2009 - NÚMERO 770

rdl

REVISTA
**DAS
LETRAS**

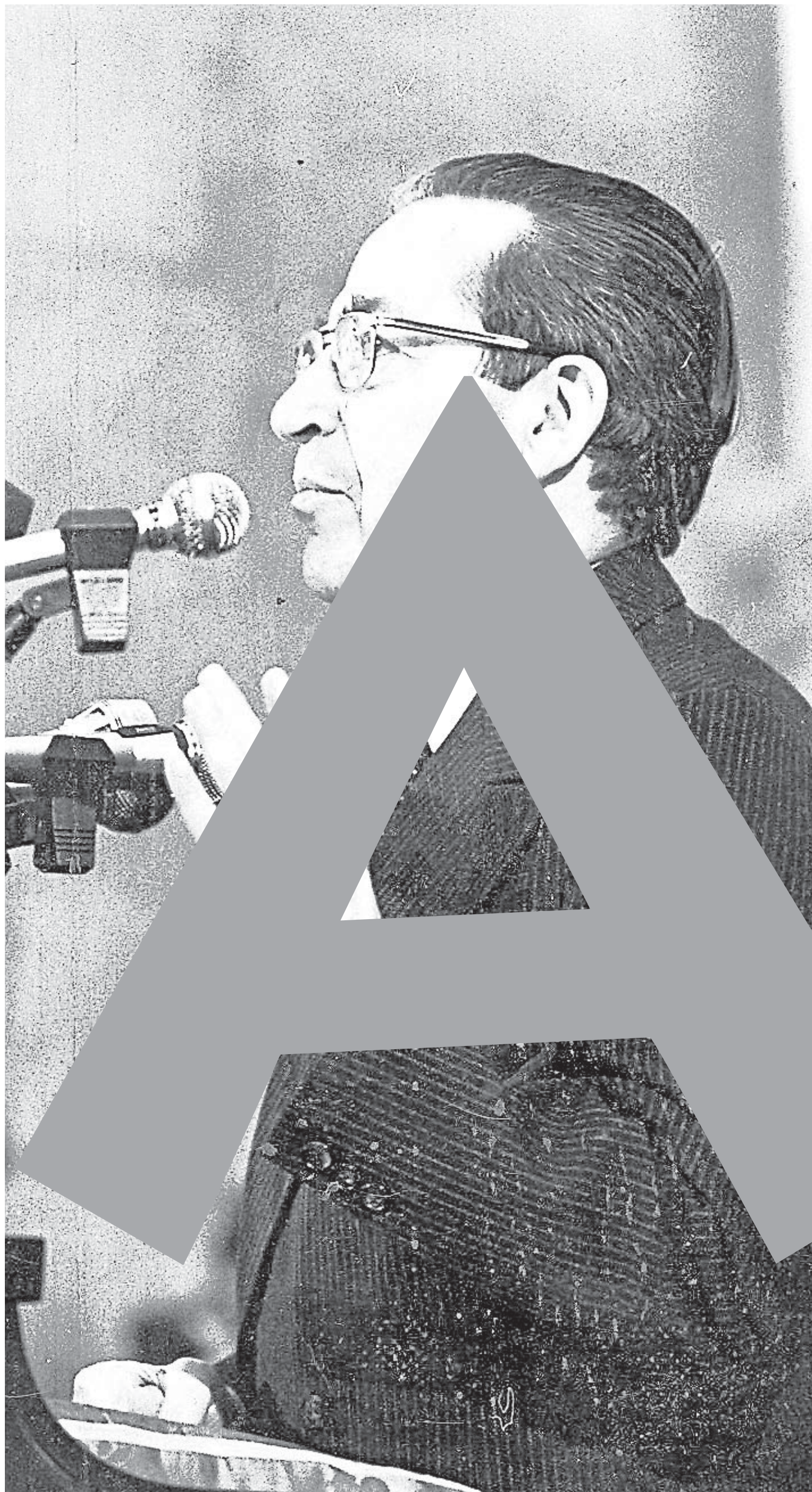
R

Ramón Piñeiro en 10 tempos

Do mesmo xeito que o Rei Arturo –un dos grandes mitos da Literatura galega– tiña a súa táboa redonda, Ramón Piñeiro –unha das figuras máis controvertidas da política galega recente– tiña a súa mesa, igual de redonda pero máis pequena: trátabase dunha mesa de braseiro que encaixaba á perfección cos tempos menesterosos da dura posguerra e coa espartana vida dun home que buscou –o mesmo ca Arturo– o santo grial da liberación. Nacido en Láncara no 1915 e morto en Compostela no 1990, Piñeiro cruzou a segunda metade do século XX convertido no garda do galeguismo e no fustrigador do marxismo, ideoloxía que acabaría afastando da súa mesa –como

Ramón Piñeiro en 10 tempos

a Lanzarote– algúns dos seus máis prometedores discípulos, como Xosé Manuel Beiras e Xosé Luís Méndez Ferrín. Aínda así, o piñeirismo asentou como unha corrente transversal que cruzou os partidos políticos alleos ao nacionalismo galego e que perdura hoxe a través dunha envoltencia vencellada ao federalismo pero comprometida ferreamente coa identidade do pobo. Elixido pola Academia Galega para celebrar o 17 de maio deste 2009, Piñeiro enche hoxe as páxinas de ‘Revista das Letras’ cun monográfico no que colaboran algúns dos especialistas na súa figura e na súa obra. Un monográfico que amosa, unha vez máis, até que punto é demasiado cedo para comprender o alcance e a transcendencia do seu legado político e espiritual.

1. *Sen tempo para os consensos*

Hai case

vinte anos que morreu Ramón Piñeiro o 27 de agosto de 1990 en Santiago, á idade de setenta e cinco anos. Aínda viven e actúan a maioría dos que se sentiron beneficiados ou prexudicados polas súas ideas e os seus actos. Moi pouco tempo, xa que logo, para a avaliación ecuánime e para o acordo arredor da súa figura, sen dúbida merecente desta conmemoración que, porén, pode ser prematura.

Mais a efeméride obriga. Así que procuraremos sintetizar aquí o fundamental da súa traxectoria e as consecuencias maiores que, na nosa opinión, tivo para a cultura e a política en Galicia. Cómpre lembrarmos de entrada que Piñeiro, activo militante do nacionalismo galego dende 1932, foi un dos superviventes da gran desfeita de 1936-1939 que máis fixo por reconstruír o Partido Galeguista e manter viva a loita pola democracia contra o franquismo nas durísimas condicións da primeira posguerra, e que como consecuencia desta actividade clandestina sufriu prisión dende 1946 a 1949.

Mais a partir de 1950, o grupo do que formaba parte tomou a decisión de abandonar a actividade política clandestina e emprender a vía legal da acción ideolóxico-cultural, artellada arredor da editorial Galaxia. Naquelas circunstancias, esta táctica defensiva era probablemente axeitada, por máis que o que quedaba do nacionalismo galego na emigración non estivese de acordo.

A esta nova empresa Piñeiro dedicou todas as súas enerxías e todo o seu tempo dirixindo a editorial e a revista *Grial*, colaborando na creación da Fundación Penzol, redactando ensaios en defensa da lingua e da identidade de Galicia máis tamén de revisión do seu nacionalismo de partida, practicando o adoutramento de mozos universitarios, escribindo milleiros de cartas e conversando infatigablemente con centos de persoas para espallar as súas ideas. Deste modo foi tecendo unha tupida rede de relacións persoais, base dun grupo de afíns, difuso pero ideoloxicamente consistente. A eficacia política deste labor saíra á luz despois da fin da ditadura. Sen dúbida, foi unha contribución capital para a pervivencia do galeguismo activo e da práctica da cultura galega entre sectores minoritarios

pero non insignificantes da sociedade. Os seus froitos aínda están entre nós, e non só porque algunhas desas creacións sigan en pé, senón sobre todo porque foron a ponte que permitiu a pervivencia ininterrompida dunha tradición cultural e ideolóxica. Coido que sobre isto si que pode haber consenso no recoñecemento da importancia do seu labor.

Non acontece o mesmo coa dimensión política. Aquela táctica defensiva dos anos cincuenta acabou convertida nunha estratexia que negaba a conveniencia do nacionalismo galego como instrumento de defensa da galeguidade e de solución dos graves problemas do país. E así naceu o galeguismo non nacionalista, a achega maior de Ramón Piñeiro á política galega. Un galeguismo no que hai continuidades e rupturas respecto do nacionalismo de partida.

As continuidades corresponden a partes da concepción básica de Galicia e á identificación dos seus problemas, así como a arela dunha autonomía baseada nunha democracia auténtica. Galicia era para Piñeiro un pobo singular, por mor da súa lingua, manifestación maior dunha “alma” e dunha cultura propias, todas asoballadas durante séculos e que cumpría defender e normalizar. A este problema indentitario engadíanse outros de índole socioeconómica, que cabía resumir no “atraso”, do que o principal responsable histórico fora o Estado español. Tamén lle reprochaba á Igrexa a súa contribución á castelanización “unilateral” de Galicia. Para remediar estes males cumpría facer “unha revolución psicolóxica” que reavivase a “conciencia colectiva dos galegos”, fomentando a solidariedade. E para iso non había “máis que un camiño: o da revalorización profunda da cultura galega”.

As rupturas son basicamente dúas. A primeira, o abandono do concepto nación galega en canto suxeito lexítimo de soberanía, isto é, con dereito a decidir sobre si mesma, aínda que o exercicio dese dereito desembocase no federalismo (como fixera o Partido Galeguista) e non no separatismo. A segunda ruptura, relacionada coa anterior, foi negar que Galicia necesitase partidos nacionalistas e afirmar que o que necesitaba era que todos os partidos asumisen o galeguismo, isto é, a vontade de “afirmar e desenvolver a

súa personalidade total [de Galicia], tanto no plano dos problemas e posibilidades de orde vital como no das posibilidades e arelas de orde espiritual”.

Deste modo, converteu unha palabra vella, *galeguismo*, nunha categoría política nova que agora non só era cualitativamente diferente de *nacionalismo galego*, senón oposta no plano político, pois postulábase como unha receita máis beneficiosa para o país. Con isto Piñeiro lanzou ó mercado político un produto de gran futuro porque, en efecto, o tal galeguismo tiña vocación de transversalidade ideolóxica e política. Os seus fundamentos teóricos e o seu “programa” de regaleguización do país e de superación do atraso eran compatibles con calquera tendencia, agás co españolismo máis uniformizador e intolerante.

Nun primeiro momento, intentou instrumentar ese galeguismo mediante a creación de partidos galegos soberanos. E así naceu o Partido Socialista Galego en 1963. Pero a realidade demostrou en poucos anos que os partidos exclusivamente galegos e galeguistas, pero non nacionalistas, eran imposibles, pois ou nacían xa como nacionalistas (UPG en 1963-1964) ou derivaban rapidamente do galeguismo ó nacionalismo, como aconteceu co propio PSG a partir de 1970-1971. O fallo desta vía levouno a apostar pola galeguización das organizacións galegas dos partidos estatais. Foi o último acto da súa ruptura co nacionalismo.

E así, dende o tardofranquismo á instauración da autonomía, Piñeiro puxo a súa rede de relacións e influencias ó servizo da galeguización dos partidos non nacionalistas actúantes en Galicia, agás os comunistas, o que significaba que modulasen aquí a súa mentalidade e a súa práctica facéndoas receptivas á lingua, á cultura e ós problemas específicos do país. Os resultados deste esforzo non foron pequenos, pois conseguiu colocar axentes galeguizadores de primeira liña en opcións moi diversas (UCD, AP e PSOE). E, aínda que non públicos, os bos oficios de Piñeiro contribuíron en 1980 a desatascar a situación do Estatuto de Autonomía mediante aquel Pacto do Hostal que lle deu a Galicia unha autonomía de primeiro nivel constitucional.

O feito é que un galeguismo difuso acabou

tinxindo todos os territorios non nacionalistas do mapa político galego. Por suposto, Piñeiro non foi o único facedor dos maiores ou menores aderezos galeguistas deses partidos, pero si foi un contribuínte maior á xenese e consolidación dun dos riscos máis característicos da política galega recente: ese *galeguismo* non nacionalista (ás veces mesmo antinacionalista) de usos moi polivalentes. Por un lado, vén sendo un instrumento relativamente eficaz para frear a expansión social do nacionalismo galego en beneficio dos partidos de ámbito estatal, co que incidiu e incide na configuración do mapa político do país. Por outro lado, a falta de maiorías nacionalistas de goberno, axudou á preservación da lingua e da cultura galegas e a superación dese complexo colectivo de inferioridade que tanto preocupaba a Piñeiro.

Os partidos de ámbito español esgrimen en Galicia o legado de Piñeiro como algo beneficioso para o país mais tamén como corpus ideolóxico de descualificación do nacionalismo. Naturalmente, o nacionalismo galego reacciona en contra dese galeguismo que é utilizado no seu detrimento na competencia polo poder. Mentres isto dure, e vai durar moito, a evocación da figura de Piñeiro provocará unha controversia de imposible superación.

Xusto Beramendi, Catedrático de Historia Contemporánea na Universidade de Santiago. Autor de *De provincia a nación. Historia do galeguismo político*, editada por Xerais, obra coa que gañou no ano 2008 o Premio Nacional de Ensaio.

2 ■ *Ramón Piñeiro e Galaxia*

Cando algunhas vitorias parciais das forzas aliadas facían albiscar a derrota das tropas do eixe na segunda guerra mundial, os grupos da oposición ao réxime de Franco intensificaron a súa actividade ante a esperanza de que o triunfo das democracias traería consigo a restauración republicana. No partido galeguista esta actividade estaba protagonizada por Ramón Piñeiro que mantiña excelentes relacións, tanto cos partidos da Alianza Democrática, como con vascos e cataláns que lle permitiron conseguir a presenza de Castelao no goberno Giral pensando na posta en marcha inmediata do estatuto de autonomía de Galicia en canto a legalidade republicana fora restaurada. Os acontecementos políticos dos anos seguintes, co inicio da guerra fría e o paulatino recoñecemento internacional a Franco, esvaeceron aquelas expectativas e todas as forzas da oposición víronse obrigadas a reconsiderar as súas estratexias diante da perdurabilidade e fortalecemento do réxime franquista que ademais anunciaba un recrutamento da represión.

A loita política clandestina, baixo unha represión tan feroz como a franquista daqueles anos, só era posible se se contaba coa axuda dunha potencia estranxeira (PCE) ou se se tiña certa facilidade de pasar a fronteira a un país democrático e manter contacto permanente cos políticos do exilio (partidos vascos e cataláns). Sen dispor de ningunha destas posibilidades, como lle sucedía ao Partido Galeguista, era previsible que a loita iría decimando os efectivos, diminuindo a relación coa sociedade e facendo desaparecer do horizonte das novas xeracións o coñecemento de Galicia, da súa historia, cultura e singularidade e dos seus dereitos históricos, razóns esenciais da loita galeguista. Do mesmo xeito que o partido comunista, malia ser a forza mellor organizada das que se opunhan a Franco, repatría aos guerrilleiros e trata de actuar infiltrándose na sociedade a través das fírgoas que se ían producindo na legalidade franquista, o partido galeguista tamén se reprega e actualiza a súa estratexia, máis tendo en conta que sufrira as importantes baixas de Piñeiro e os irmáns Saco detidos en 1946.

O partido galeguista decide crear un instrumento que lle permita ter presenza na

sociedade galega e lle dea cobertura legal á actividade política clandestina. A decisión plásmase o 25 de xullo de 1950, nos baixos do Hotel Compostela da cidade compostelá, coa constitución da Editorial Galaxia con forma xurídica de sociedade anónima e cun consello de administración no que figuran os cargos directivos do partido galeguista. Hai unha foto histórica deste acontecemento na que están boa parte dos sobreviventes do partido, como se sabe severamente castigado co exilio e coa morte, e nela non figura Ramón Piñeiro. Efectivamente, Piñeiro estivo na cadea ata 1949 e cando saíu de prisión tivo que quedar en Madrid unha tempada, obrigado pola Policía a non cambiar de residencia e presentar periodicamente en comisaría, máis tarde desprázase a Santander (Valdecilla) para operarse das cataratas que se lle produciron no cárcere. É nese tempo cando ten lugar a fundación de Galaxia e Piñeiro, aínda que estivera informado do que acontecía, non participou na elaboración da decisión -claramente decisión colexiada do partido- nin está no acto de constitución de Galaxia.

Por outra parte, Piñeiro tiña manifestado certas cautelas sobre as posibilidades da idea. Parecíalle que non se contaba con medios económicos para realizala, atopaba na forte censura daquel momento un atranco difícil de canear e por último pensaba que a presenza, no consello de administración de Galaxia, de todos os persoeiros do galeguismo podía ser considerada polo réxime como unha provocación. Malia estas reservas, Ramón Piñeiro acepta o nomeamento de director literario da editorial e tamén o cometido que se lle encomendou, de conectar coa mocidade universitaria compostelá, un dos labores máis sobranceiros que levou a cabo. A editorial estaba fundada, permitía manter contactos coas forzas políticas da clandestinidade e facer pública e legal a acción formativa necesaria para crear unha nova conciencia galeguista, e a Piñeiro correspóndelle, meses despois, residindo xa en Galicia, coa base nas súas propias reflexións dos tempos do cárcere e mediante as conversas cos creadores de Galaxia e os contactos con vellos galeguistas, posibles colaboradores na empresa que quere encetar, ir perfilando o proxecto Galaxia, facer un programa de actuación, encher

Na imaxe, Ramón Piñeiro conversa con Carlos Casares, o seu discípulo, no Parlamento de Galicia nunha sesión celebrada no 1985

de contido a idea e determinar uns obxectivos.

Cando Piñeiro se fai cargo da dirección de Galaxia estaba xa comprometida a publicación de *Antífona da cantiga* de Ramón Cabanillas, primeiro libro editado por Galaxia. Na procura de ideas e opinións para o novo proxecto, fala con Filgueira Valverde e Iglesia Alvareño. O primeiro suxire publicar contos e relatos de carácter popular e o segundo ofrece un traballo sobre escritores galaico-latinos. Ningunha destas propostas convence a Piñeiro como tamén non o fixera a publicación da obra de Cabanillas da que diría que “non entraba nos nosos plans”. Ramón Piñeiro rexeitaba así a orientación culturalista e optaba por un proxecto editorial cargado de tinte político. Así o entendería o director xeral de prensa, o falanxista Aparicio, cando suspendeu a publicación da colección Grial, mentres que no país algúns alcumáranlo, a posteriori, de culturalista.

Efectivamente, Piñeiro deseñou para Galaxia un amplo programa orientado á consecución duns obxectivos claramente políticos. Pensou en publicar con periodicidade sobre temas galegos e xa que as revistas non se autorizaban comezou a preparar algo que se lle semellase baixo o nome de *Colección Grial*. Coa saída periódica dunha publicación en galego pretendía rachar o illamento ao que o terror represivo condenara a algúns galeguistas e co nome de Grial, xunto co de Galaxia, quería facer unha afirmación europeísta que se enfrontase ás continuas mensaxes de imperialismo carpetovetónico enviadas polo réxime. A saída do número 1 da colección Grial, co significativo título de *Presencia de Galicia* e avalado por firmas de sona ten un considerable impacto. Nomeadamente en Madrid e en Portugal o traballo de Piñeiro *O significado metafísico da saudade* é comentado e avaliado moi positivamente. Para Piñeiro, que escribe por primeira vez sobre a saudade, a transcendencia deste éxito reside na afirmación da nosa personalidade a través da saudade e no aumento do prestixio da nosa cultura.

Os tres números seguintes da colección Grial foron dedicados á economía, ao dereito e á pintura de Galicia e a estudar aos nosos escritores Curros e Pardo Bazán. Despois do número 3 as autoridades suspenderon a publicación e a Piñeiro ocorréuselle substituíla por libros colectivos identificados polo título, pero sen chamarlle colección nin poñerlles números. Elaborou un programa de sete libros que deran unha imaxe global de Galicia, para que a través de Rosalía, vista como poeta europea, da paisaxe, da cultura, da saudade, do humor se fixera presente a personalidade diferencial de Galicia. Co obxecto de dotar de maior forza o proxecto atraeu a participar nel un prestixioso equipo integrado por escritores, algúns xa coñecidos, pero que ata daquela non escribían en galego como García-Sabell, Rof Carballo, Celestino Fernández de la Vega, Luis Pimentel,

polos pintores Carlos Maside e Xohán Ledo, polos escritores portugueses Teixeira de Pascoas e Jacinto de Prado Coello, co obxectivo de transmitir a idea de que en Galicia existía unha cultura diferenciada.

Como Piñeiro consideraba que o idioma é o vencello espiritual que nos une a todos os galegos e nos dá unha personalidade definida e singular, dentro da súa estratexia galaxiá tamén se incluíron plans concretos para conservar e potenciar a lingua. Tales foron a tradución que el e máis Fernández de la Vega fixeron dunha obra do filósofo alemán Heidegger ou a publicación do dicionario enciclopédico galego-castelán de Eladio Rodríguez. E para espertar na sociedade galega a conciencia galeguista estimou necesario fornecer materiais que o apoíaran, nesa liña encargou a elaboración dunha historia de Galicia, unha historia da literatura galega e unha gramática galega, os primeiros libros dedicados ao ensino, os primeiros libros de literatura infantil e ata os primeiros discos de música moderna editados en galego. Tamén, seguindo as directrices de Piñeiro, en anos moi difíciles da dictadura, Galaxia recuperou obras dos nosos cancioneros, reeditou os nosos clásicos literarios e puxo en marcha a publicación da obra, tanto de escritores anteriores á guerra civil (Castelao, Otero, Risco...), como dos posteriores (Cunqueiro, Fole, Blanco Amor, Dieste...).

Non foi un esforzo solitario, senón un traballo de equipo, ao seu carón estaban Xaime Isla, a imaxinación creadora, e Francisco Fernández del Riego, o pulo realizador. Pero paralelamente a todo este labor cumpriu co outro cometido que se lle asignara cando Galaxia se creou, ocuparse dos mozos, darlles a coñecer a súa terra, o seu presente e pasado, a súa realidade singular e darlles conciencia de cidadáns galegos. A isto dedicou, agora con Isabel á súa beira, unha parte moi importante da súa vida con xenerosa entrega e sempre sen présas, xa fora nas tertulias do café Español, xa na mesa braseiro de Xelmírez 15, xa nos milleiros de cartas que lles escribiu para telos informados e mantelos en contacto, xa publicando as súas primeiras obras nunha colección a eles dedicada. Dese enorme traballo de Ramón Piñeiro hai froitos de abondo, dentro e fóra de Galicia, aínda que non todos sexan quen de recoñecerse tales.

Benxamín Casal, vicepresidente do consello de administración da editorial Galaxia.

3 ■ *O piñeirismo como antinacionalismo*

Na vida

de Piñeiro cruzou unha vez o tren do nacionalismo, era moi novo, non estaba moi convencido, dubidou... mais tampouco estaba disposto a ficar á marxe da enxurrada que arrastraba as principais cabezas deste país. Subiu a esa locomotora en marcha e cando veu que se ía esfandagar contra un balo de estrume no que se condensou toda a miseria que representaba a “España, Una, Grande y Libre” do 18 de xullo do 36, botouse pola xanela xunto con moitos dos seus compañeiros de xeración, e tratou de caer de pé, ou cando menos a rolos, para sobrevivir, que non era pouco naquel entón. Logo, sen forzas para opoñerse, deixouse levar pola devandita maré de molime, aguantou a respiración e o noxo, e cando ao fin pasou o groso da arroiada, mirou de esguello ao pasado, ergueuse como puido e volveu sobre os seus pasos antes de coller novos rumbos. Á beira do camiño topou antigos correligionarios que nalgúns casos quedaran tan marcados pola caída que máis que unha axuda, serían unha carga para emprender diferentes percorridos. Houbo a quen encontrou empoleirado nas forzas opostas contra as que chocaran. Outros parecían andar desorientados dando tombos e houbo tamén quen estaba onde o deixara. Mais todos eles sentíanse membros dalgún estraño club, xunguidos polo vencello de ter compartido algo. Quizais o lazo non fose máis que o dos ex-alumnos dun determinado curso. Mais era suficiente para saberse diferentes do que había ao seu redor, pois, tiñan en común, logo do que pasou, xa non volverán ser o que eran.

O partido nacionalista estoupara en mil anacos. O que no 1943 cumpría facer con nome de Partido Galeguista xa non podía ser o mesmo. Se ben, tampouco tiña por que abandonar as mesmas arelas. É evidente que nin ía servir de plataforma electoral, nin organización de masas, nin soporte dos comités de campaña pro Estatuto. Como moito unha vangarda reducida que trataría de tecer unha rede de resistencia para combater ao fascismo, unha estrutura de reserva para estar preparados diante de tempos mellores, unha elite clandestina que trataría de infiltrarse nos postos clave que permitira intervir sobre os acontecementos desde un lugar privilexiado.

Nesas circunstancias Ramón Piñeiro era a persoa idónea para pilotar ese proceso de reconstrución do nacionalismo. Non estaba queimado como as demais figuras senlleiras do galeguismo de preguerra e tiña a xuventude suficiente como para chegar con vida dabondo á Terra Prometida do pos-franquismo. Só tiña un defecto: non era nacionalista.

Iso do nacionalismo non é unha marca de nacemento, unha imposición xenética, ao fin, é certo que só é unha opción. Calquera pode ser nacionalista, só basta con querelo. Nada máis, pero tamén, nada menos. E quizais Piñeiro algunha vez quixo ser nacionalista... pero quitáronlle as ganas.

Houbo quen resolveu a dificultade poñendo nome de nacionalista ao que lle conveña en cada momento, cando menos, Piñeiro tivo a honestidade de refugar do termo. Téñase en conta que por nacionalista entendemos a intención de conciliar a estrutura do Estado coa realidade social como resposta aos que non teñen máis límite da unidade política que a forza da espada e os folgos dos cabalos do conquistador. Por nacionalista comprendemos que se procura encher de pobo a palabra democracia fronte a quen descarga a retórica liberal do seu lastre social, para o nacionalista, pois, cumpre facer confluír as

liberdades formais coa igualdade de oportunidades. E ao fin, por nacionalista interpretamos que o colectivo é posible porque os proxectos comúns son comunicábeis e compartillábeis. Trátase fundamentalmente de escorrentar o solipsismo. De transcender o utilitarismo oportunista. De asumir un compromiso: sabemos que os conceptos non atrapan a totalidade das cousas, mais de aí que a palabra dunha persoa non valla nada, hai un treito que a un nacionalista non lle é permitido traspasar. Un nacionalista nunca acabaría cos seus ósos no PSOE nin en calquera outro partido alleo porque ten ancorada a súa nave na súa Terra, de aí que non sexa quen de navegar baixo calquera bandeira de conveniencia para botarse a favor da marea cara a costas máis solleiras. Un nacionalista ten que aguantar a treboada.

A Piñeiro tocoulle vivir malos tempos para facerse nacionalista. Tiña que disimular a súa ideoloxía cunha retórica metafísica que lle permitira escapar aos conceptos e tamén á policía. Mais afirmar que as ideas non teñen por que ter un correlato práctico e organizativo, ao fin resultou rendible: se resulta que Galiza non é unha nación, entón, non precisa unha expresión formal que dea asento a dita realidade, con todo o que isto implica como obriga de crear dita formalización, alimentala, reforzala e defendela fronte aos ares adversos provenientes de climas máis cálidos. É mais, se resulta que o galeguismo non pode restrinxirse nun partido político propio, entón xa queda libre cadaquén de subir ao carro que máis lle conveña en cada momento. Ao principio, o piñeirismo non foi nada máis que unha coartada para servir de literatura de evasión dos que estaban fartos de apandar sempre. A isto xuntouse que o aparato estatal precisaba na Galiza de colaboracionistas que deran respectabilidade a unha penetración no país que certamente respondía exclusivamente a intereses alleos á nosa Terra, algo que presentado así, sen aditivos, era difícil de tragar e mesmo servía de escusa para alimentar as forzas antagónicas. Era preciso contar coa complicidade de galegos que se presentaran como tales avalando ditas políticas. E non lle faltaron voluntarios nin unha ideoloxía que lle dera cobertura.

Mais esa idea que difundiu o piñeirismo, que o país non se valía por si mesmo, respondía á necesidade de presentar as saídas individuais dos galeguistas como unha folla de servizos á patria, como un sacrificio persoal por unha colectividade que non é quen de salvarse por si soa. E nese sentido supoñemos que é polo que se nos di que debemos estar agradecidos e render homenaxe a estes persoeiros. E tampouco habería maior problema se a cuestión fora administrar unhas loanzas que resultan tan económicas desde a dimensión pecuniaria aínda que despois haxa que pagalas caras desde o punto de vista político. O problema é que o piñeirismo acabou sendo algo máis que unha escusa. Non lle abundaba con empoleirarse no poder coa “san intención” de galeguizar dito poder, era tamén necesario combater calquera agromar nacionalista que puxera en cuestión a tese de que os galegos son unha raza incapaz de gobernarse a si propia. Por iso Ramón Piñeiro non só dedicou tempo e esforzos a cantar o carácter individualista do noso xenio substancial senón que tamén tratou de evitar que se auto-organizara o pobo en estruturas unitarias soberanas.

Antes de poñer o pé no estribo do PSOE, Ramón Piñeiro dáballes consellos aos galeguistas para que se dividiran en función das súas sensibilidades ideolóxicas en forzas políticas independentes.

Na imaxe, Ramón Piñeiro xurando o seu cargo como deputado autonómico ante o entón presidente do Parlamento galego, Antonio Rosón

Tratábase de copiar aquí as fórmulas doutrinais do centro para logo homologárense con máis facilidade a hora de funcionar como sucursais. Se hai unha cousa nuclear do pensamento nacionalista é o seu frontismo por iso resultaba tan alleo a este ideario o anticomunismo piñeirista, non só polo seu carácter excluínte senón por atacar o ideario do movemento obreiro, unha das clases principais ás que se dirixe o nacionalismo.

Mais o nacionalismo trata de lograr a unión popular e, lembrando a Castelao, *"a 'unión' sóio pode levarse a cabo cando cada grupo diferente cede dos seus ideaes políticos todo canto sexa necesario ceder a fin de chegar ao denominador común que os avencelle. Esa coincidencia é o que fai a 'unión', é o que a todos convén defender. Agora ben; se a coincidencia ha de ser froitífera será necesario que ningún grupo ataque aos demais naquela parte dos ideaes que cederon xenerosamente para chegaren á unión"*

A que vén entón o anticomunismo furibundo? Para que se fomenta a desconfianza cara ás forzas así catalogadas que a pesar de ter este ideario están dispostas a ceder o necesario para chegar a un acordo con todas as que teñen en común a defensa de Galiza? A quen beneficia a división e a desconfianza? O que máis molestaba dos comunistas non parecía que fose tanto as súas conviccións senón a súa 'disciplina'. Son presentados como autómatas fronte ao libre-pensador, ao intelectual independente. Esta caricatura é tamén interesada. Non hai organización democrática que non teña cando menos dúas esixencias mínimas: que os seus membros acaten os seus principios e que executen as decisións dos órganos de dirección. Se cadaquén ten principios diferentes ou se nega a levar a cabo as decisións dos organismos, podemos dicir que xa non se trata dunha organización, nin comunista nin de ningún outro tipo. Outra cousa é que os que pretenden destruír as organizacións cualifican de estalinista a calquera que reivindique que esta funcione como tal, pero a verdade é que o piñeirismo incorre nunha falacia ao combater con estes argumentos a necesidade que ten unha sociedade de vertebrarse e organizarse democraticamente. Por moito que mostre como proba do nove o feito de que haxa comunistas no seo da fronte nacionalista o que molesta é simplemente que haxa tal fronte, que deixe en evidencia a quen cuestiona a imposibilidade dos galegos de organizárense por si mesmos. En definitiva, o que combate o Piñeirismo é a existencia da organización mesma do nacionalismo. É evidente que no PP non hai comunistas e tamén se rexe por eses principios que algúns alcuman "leninistas", porque o PP é simplemente unha organización.

É democrático presentarse nas listas dunha organización e despois facer o que a un lle peta ou lle convén sen respectar a decisión que tome o partido que cedeu as siglas? Ramón Piñeiro consideraba que si. É máis, apelaba a un valor ético superior para xustificar a súa rotura coa disciplina do partido para votar, por exemplo, a prol do candidato de Alianza Popular no primeiro parlamento, pois por enriba das siglas estaba o país. Claro, máis curiosamente outras veces non parecían escoitar a voz do país. Lémbrese o caso do recurso contra a lei de normalización lingüística do Goberno do PSOE. Será pois que quen decide o que quere o país non é o propio país (organizado como tal a través dos diferentes grupos políticos) senón unha mente privilexiada que é quen de interpretar as súas ansias que normalmente están en sintonía coas súas conveniencias? Dividir ideoloxicamente o

nacionalismo e fragmentalo no individualismo personalista. Claro que isto non é nacionalismo, mais Piñeiro tampouco pretendía selo. Entre outras cousas porque para logralo tería que traballar en vencer os seus prexuízos sectarios e promover a unidade de todo o nacionalismo relegando o seu afán de protagonismo particular en beneficio do colectivo, do conxunto, do grupo. Mais para quen o elitismo era un sinal de identidade, como pedirlle que abandonara aquilo que mellor o definía. A primeira vez que desde o exilio lle suxerían baixar ás fábricas e infiltrarse entre os labregos para organizar o sindicalismo obreiro ou campesiño xa se pode un imaxinar a gargallada que botaron. Por certo, alegaron unha curiosa división do traballo segundo a cal ese labor non lles correspondía aos galeguistas senón que era función da esquerda española levalo a cabo. Eles estaban chamados para desempeñar máis elevadas funcións e non para mesturarse coas clases populares, tarefa por outra parte nada agradable en contextos represivos e mesmo noutros onde a sorte destes colectivos nunca foi moi envexable.

O piñeirismo será a tentación na que me mergulle o pre-nacionalista e o ex-nacionalista para fuxir das cargas e dos cargos que implica nun país coma o noso manter ergueita a bandeira nacional. Daba a entender o antropólogo Juan Luís Arsuaga que a extinción dos neandertais puido ter que ver coa carencia dun aparato simbólico nestes que lles permitira articular os seus grupos en identidades máis amplas que a familiar, dicía el: non tiñan bandeiras. É certo que corren malos tempos para os que porfían en construír suxeitos colectivos que promovan transformacións en favor das maiorías sociais. O que se leva é buscarse a vida e acomodarse no individualismo consumista. Un bo caldo de cultivo para o piñeirismo, mais este non parece que acabe xermolando por moito que aínda se trate de revivir desde algunhas instancias. Dalgún xeito, as forzas estatais xa poden permitirse prescindir dos seus servizos unha vez que está consolidado o sistema autonómico que rebaixa a Galiza ao status institucional de Cantabria ou Murcia, borrando calquera recendo do seu carácter nacional, e cun bipartidismo que impera as súas anchas exterminando en Cataluña e Euskadi os últimos redutos de poder nacionalista e asimilando pola "esquerda" a todo o que poida servir de contrapunto (Rosa Aguilar). Para que van precisar pois dun Ramón Piñeiro hoxe? Por iso o piñeirismo ten que volver a súa mirada sobre as filas nacionalistas, unha vez que teñen pechadas as portas dos partidos foráneos. Volverán refuxiarse no BNG como no 36 se acubillaran no PG, sen convicción, con dúbidas, mais coa intención de sobrevivir –que non é pouco– e agardar tempos mellores nos que o poder requira do seu auxilio. Mentres, no seo do nacionalismo seguirán a propagar o seu antinacionalismo. Combatendo o frontismo, exaltando o personalismo, substituíndo o pobo polo asesor de imaxe e desautorizando os organismos de dirección, isto é, defendendo o dereito de cadaquén a ter os principios que lle pareza por moi antagónicos que sexan co nacionalismo e, sobre todo, facer o que lle pete pois as decisións colectivas non teñen lexitimidade a ollos de quen busca os seus propios obxectivos particulares.

Xoan Carlos Garrido Couceiro. Profesor de Filosofía e director da revista *Terra e Tempo*, da Fundación Bautista Álvarez. Autor de *Piñeiro contra Castelao, Castelao contra Piñeiro*. A Nosa Terra, 2009.

4. Piñeiro e a institucionalización da autonomía

De todas

as preocupacións políticas de Ramón Piñeiro non foi a máis cativa a premura por vertebrar a nosa política política propia nun “centro de acción” nun “punto de aglutinación” que servira non para absorber poder “senón como punto de partida da mobilización colectiva a da forza unitaria”.

Así se expresou no pleno do Parlamento de Galicia o 23 de xuño do 1982, no que se deu o voto favorable ao breve texto da lei que designaba Santiago de Compostela como sede do Parlamento, da Xunta, do seu presidente e das consellerías.

Pensaba o noso político que a carencia dunha política propia era causa explica das ausencias dun centro político que constituíra a expresión da nosa unidade. A desintegración, a falta dunha vertebración que estruturase e dese solidez á nosa vontade consciente eran consecuencia da nosa deserción colectiva da historia. No pasado, dinos Piñeiro, existía Galicia como realidade especial, como país, como realidade física e cultural, pero non existía como vontade de ser. Faltounos conciencia e vontade. Conciencia do noso ser colectivo e vontade de acción histórica para facérmonos cargo do noso destino como pobo. Piñeiro consideraba que a institucionalización da vontade comunal en órganos representativos e de goberno era condición primordial para aglutinar a forza necesaria que superase a nosa marxinação histórica, por esa razón seguiu con tensa inquietude os prolegómenos que precederon a sesión do 23 de xuño do 1982.

Consideraba o inquilino de Xelmírez 15 que Santiago de Compostela reunía todas as condicións necesarias para ser depositaria, como centro, da recente unidade política conseguida. Entendía que en Compostela se daba “a síntese do campo, da Galicia labrega... coa vida universitaria, coa vida cultural”. A cidade universitaria acollía e modelaba espiritualmente a mocidade galega, era o “fogar espiritual da comunidade social galega”. Por outra banda, había que valorar a condición europea e universal de Santiago “parte do patrimonio cultural de Europa”, característica que o pensador de Láncara entendía de suma importancia a efectos de facilitar a ubicación e importancia da nosa realidade física e cultural

no mundo, porque Piñeiro pensaba que o reingreso de Galicia na historia había de ser posible polos valores obxectivos da nosa cultura propia e non consecuencia do emprego de forza ou da violencia. Compartía con Américo Castro a aboenza histórica de Santiago como cidade universal da cristiandade en clara oposición á Meca e dentro dos tres floróns que ornaban a coroa do poder orgánico da Igrexa: Santiago, Roma, Xerusalén. Con Xosé Luís Barreiro, atribuíu ao Camiño de Santiago a función política constitutiva da conciencia europea. Na súa visita a Tréveris, con motivo do coloquio internacional sobre *Tradición, actualidade e futuro do galego* en homenaxe ao profesor Joseph M. Piel, infórmanos que na historia da cidade na que Diocleciano estableceu a capital do Imperio de Occidente e onde executaron a Prisciliano, había unha antiga e fermosa igrexa na que estaban escritas as cifras que expresaban a distancia que había desde alí ata Compostela.

A súa ambición política non era outra que vivir e participar na institucionalización da Autonomía galega porque pensaba que hai “tres maneiras de se indentificar o individuo co seu pobo: conservando e perfeccionando as súas institucións xenuinas....; esforzándose por crear esas institucións cando non as ten e, finalmente, loitando contra as institucións que naceron e dependen da vontade allea e en favor de institucións xenuinamente súas”. A vida de Piñeiro estivo exclusivamente adicada a este ideal. Xa que logo, cando se trataba de establecer os alicerces da “nosa política propia”, esfozouse mediando na busca dun amplo consenso que dera centralidade e “forza unitaria” a nosa vontade común de ser un pobo que exerce con afouteza e responsabilidade os dereitos políticos colectivos. A mediados do 82, viu realizado este obxectivo medular para a nosa andaina. Cando Camilo Nogueira presentou a súa proposta de lei para a normalización do galego, Piñeiro voltará sentir a emoción de que a institucionalización vai facer posible devolverlle á Galicia a verdadeira (campesiña e mariñeira) a dignidade que merece por conservar o ben colectivo que nos fai ser un pobo: o idioma galego.

Miguel Barros. Ex-deputado e ex-concelleiro socialista. Presidente do consello de administración de Promocións Culturais Galegas. Autor de *Ramón Piñeiro nas olladas do galeguismo*, A Nosa Terra, 2009.

5. *O artellamento dunha política cultural*

A cronoloxía

biobibliográfica de Ramón Piñeiro abrangue desde 1915 até 1990. Estamos, xa que logo, ante un perfil vital moi próximo a nós temporalmente, o que impide dispormos de suficientes análises contrastadas ao redor da simboloxía e repercusión posterior ao seu pensamento, do seu proxecto político-cultural e mais da súa obra de creación persoal, necesariamente desvinculados de lazos emocionais e/ou amicais, que nos axuden a comprender e colocar obxectivamente o rol desenvolvido polo autor no corsé cronolóxico que lle tocou vivir, dentro dun século tan intenso e rico en clave de perspectiva histórica galega, mais tamén española e mundial.

Por unha banda, preséntasenos a dupla interpretación, mesmo discrepante, respecto deste autor como insigne valedor cultural ou como activista político-cultural, dualidade converxente que, como sabemos, ten promovido discursos diferenciados e interpretacións discrepantes.

Se a contradición e ambigüidade poida ser que acompañe o ser humano, por que negalas para aqueles que consideramos representantes dos altos valores culturais galegos? Por que crearmos mitos perfectos alleos á realidade intrínseca humana? Se cadra é máis racionalizador pensarmos que somos produto dun tempo, dunhas relacións humanas, dunha necesaria socialización.

A homenaxe laudatoria que per se corresponde á concesión dun 17 de maio a unha personalidade egrexia, histórica, referencial para o noso presente debe cubrir un obxectivo máis ambicioso do que rememorar anecdoticamente –ou esquecer definitivamente porque xa o noso deber ficou cumprido e a conta saldada de vez coa historia pretérita– para cedermos protagonismo á oportunidade de potenciarmos o seu estudo e promovermos a investigación, que contribúa a desatoar a historia de noso nunca acabada de contar, actualizarmos voces humanas noutros tempos silenciadas e reconstruírmos o que somos hoxe, pois é sempre o pasado o que explica o presente.

Recuperarmos a acordanza persoal do propio Ramón Piñeiro, á par daqueloutras voces contemporáneas que partillaron tempo, espazo e proxectos comúns, xunto á investigación rigurosa e sempre fidedignamente documentada, debería desde xa honrar a memoria dun século, contraditoriamente vizoso e autodestrutivo. A lectura do legado ensaístico, xornalístico e mesmo epistolar que o propio Ramón Piñeiro construíu no seu día a día acompañaranos sempre no camiño das nosas descubertas.

É ben certo que non dispomos dun legado literario piñeirista abundante, como tradicionalmente se

adoitar dispor. O seu traballo arreo en tarefas silenciadas, alleas a todo protagonismo público, promotoras do traballo creativo doutros, mais necesarias, mesmo imprescindíbeis, que nos permitan hoxe falar da bagaxe e riqueza para o país da Editorial Galaxia, por pór un exemplo, seguramente impediron a redacción dunha maior e máis frutífera produción literaria.

A primeira escola da casa e a da vida labrega na aldea solitaria, a escola do mestre intransixente que prohibía o uso da lingua propia inicial, a descuberta da cidade e o bacharelato en Lugo, a lectura da actualidade xornalística en *El Pueblo Gallego* vista a través dun espello progresista e autonomista, a convincente oralidade de don Ramón Otero Pedrayo, as arengas de Lois Peña Novo, Valentín Paz Andrade, Suárez Picallo, Alexandre Bóveda e Castelao, xunto ao ambiente republicano xerador de inqueda e riqueza político-cultural dos primeiros anos da década dos 30, rematou por prender no Ramón Piñeiro aínda mozo un espírito galeguista plasmado definitivamente na súa adscrición á Mocidade Galeguista de Lugo, onde exerceu como secretario de cultura desde unha participación directa que culmina en 1936 en que é elixido secretario do Comité Provincial do Estatuto de Autonomía organizado polo Partido Galeguista, o que o levou a participar activamente na campaña en defensa do Estatuto de Autonomía de Galiza que sería plebiscitado e aprobado maioritariamente pola sociedade galega o 28 de xuño de 1936.

A guerra pluscuancivil, en terminoloxía de Borobó, amosoulles aos seus sobreviventes a faciana máis dramática e cruel. A morte dos compañeiros paseados e o exilio de tantos coetáneos; o silencio dos perdoados obrigados a se ocultaren en si mesmos, baixo a doutrina do medo delatador, e a renegaren de principios e amizades republicanas, galeguistas e nacionalistas.

No entanto, uns poucos camaradas si estaban dispostos a reiniciar o arriscado compromiso político coa causa galeguista de preguerra reorganizada desde a clandestinidade, constituíndose unha executiva que novamente daba entrada a Ramón Piñeiro, Otero Pedrayo, Gómez Román, Plácido Castro e Fernández del Riego.

Paralelamente, en novembro de 1944 constitúese en Montevideo o Consello de Galiza, baixo a presidencia de Castelao, semellante a un goberno galego no exilio. Cumpría planificar o itinerario de futuro que debía seguir no novo contexto político o Partido Galeguista, mais de contado xorden tensións persoais produto das discrepancias interpretativas respecto do postulado político para seguir, de xeito

especial entre Alfonso R. Castelao e Ramón Piñeiro.

En 1946, a liberdade remata para Ramón Piñeiro, despois de ser procesado en consello de guerra e condenado a cumprir sentenza de seis anos de prisión que, finalmente, ficarían reducidos a tres anos de reclusión repartidos entre as cadeas de Alcalá, Ocaña e Yserías.

Quebrará aquí tamén calquera oportunidade de reconstrución do proxecto nacionalista de preguerra, ao se instalar definitivamente o galeguismo sobrevivente no interior, con Ramón Piñeiro á cabeza, no convencemento de que apenas o activismo culturalista era posíbel para contribuír á pervivencia espiritual de Galiza: *“Un único campo de acción tiña [o galeguismo] ao seu alcance: o de influír e orientar a opinión galega – sobre todo ás novas xeracións– a través da acción cultural. Creando conciencia galega, despertando atención e interese polos valores e os problemas da terra, atraendo os rapaces de máis personalidade e inqueda, renovando e ensanchando a área de cultivo das nosas letras, creando e orientando equipas de técnicos que estuden coordinadamente os grandes problemas do noso país”*.

O piñeirismo botaba a andar canda o ecuador do século XX afirmándose, definitivamente, no galeguismo e abandonando o proxecto nacionalista na fértil Galiza de preguerra, que, en palabras do seu amigo Xosé Manuel Beiras implica *“a potenciación da resistencia cultural en detrimento da resistencia política que terá unha enorme repercusión histórica porque cando logo se dea o desenlace que se lle deu ao franquismo, cando veña a chamada transición democrática, en troques de quebra democrática, a cualificación de nacionalidades históricas (Catalunya, Euskadi e Galiza) e, polo tanto, o recurso á lexitimación institucional que supuñan os Estatutos de Autonomía plebiscitados durante a Segunda República, nese intre podía ter funcionado o Consello de Galiza como funcionou o Goberno Vasco no exilio ou a Generalitat, e podía, ademais, ter funcionado o Partido Galeguista como funcionou o PNV... Tristemente en Galiza perdeuse ese fío condutor”*

Entendidos os camiños da acción política sen posibilidade de desatranco nun futuro inmediato, a única saída clarexadora que, cara ó porvir, se ofrecía naquel mundo establecido, era o artellamento dunha política cultural, segundo lembranza do compañeiro e amigo Francisco del Riego, o que asentará os principios da Editorial Galaxia, cuxa reunión fundacional se celebrou, sen permiso gubernativo, o 25 de xullo de 1950. Xaime Isla, un dos máximos promotores e financiadores, definía esta nova estratexia como *o instrumento e cobertura para a batalla político-cultural*. Explicitábase logo un novo rumbo para toda acción posíbel: a expresión cultural dunha estratexia política?

O labor de Galaxia, e de Ramón Piñeiro como director literario, a prol do rexurdimento das letras galegas após a guerra de 1936 foi fundamental, por canto alimentou o pensamento e a obra creativa, ao tempo que canalizou a súa publicación e divulgación coa vontade de recuperar os modelos intelectuais e creativos da preguerra (Otero Pedrayo, Cunqueiro, Carvalho Calero, Cabanillas...) en comuñón cos novos valores que debían darlle continuidade natural ao sistema literario galego escrito en lingua galega (Novoneyra, Mª Xosé Queizán, Manuel María, Méndez Ferrín, Franco Grande, Bernardino Graña, Pura Vázquez...). A prosa, e máis concretamente o ensaio, converteuse no xénero

prioritario para desenvolver, así como a tradución de clásicos universais para a nosa lingua nun intento de combater, segundo transcribe Piñeiro en epístola a Carvalho Calero, *“a lenda insidiosa de que o galego só serve pra facer versos e pra falaren os labregos”*. Fundamentais son no seu día, e mesmo aínda hoxe, as edicións da *Gramática del gallego común* ou a *Historia da literatura galega*, de Ricardo Carvalho Calero, o *Diccionario* de Eladio Rodríguez, a *Historia de Galicia* de Otero Pedrayo e mais a colección de *Grial*.

Malia todo, andando a década dos 60, as críticas chegan desde o interior e mais desde o exilio. Suárez Picallo non oculta, en epístola datada o 22 de xuño de 1959 e dirixida a Piñeiro, a súa preocupación pola fixación dun proxecto cultural que non avanza cara á recuperación do espírito galeguista e nacionalista de preguerra e á consecuente transmisión ás novas xeracións que, con grande empeño, formaba o propio Piñeiro no seu despacho da rúa Xelmírez de Compostela desde a coñecida mesa de braseiro:

“Tamén me parece ben a vosa actitude de recoller velas –nadar e gardar a roupa– cando o réxime imperante puido salvar a crise que o ameazaba de inmediato e reafirmarse facendo imposible todo labor conspirativo clandestino coas mínimas posibilidades de éxito, para entregarnos a actividades culturais recreadoras da personalidade de Galicia en orde ó idioma, á historia, ás letras e incluso ós problemas económicos. ¡Admirable labor! Complementada co amestramento de novas promocións xuvenís –irrompidas principalmente na Universidade e nos outros ámbitos da cultura –para as que os galegos da emigración soamente temos gabanzas e benzóns, e que saudamos como a xuventude de estrelas que pedía Curros. Mais tememos que esas mesmas hostes xuvenís non estean debidamente informadas do intre vital da historia política de Galicia que vai do 1930 a 1939 –a República, os esforzos autonomistas, a guerra civil e os mártires galegos, xunto coa presenza política de Castelao. Non se trata –enténdeme ben– de facer devoción estática dos feitos deste intre; trátase de telos como data, como obrigada referencia histórica, que fai a continuidade galega no tempo, no espazo e no traballo político, pola súa liberdade. ¿Que aí non se pode facer esa información? Xa o sabemos, e por sabelo, facémola nós aquí, con espléndidos resultados, especialmente visibles nos emigrantes novos que se achegan a nós e cando se informan, quedan á nosa beira. E, certamente, non deixa de doer que este labor de divulgación de acontecementos históricos substanciais no vivir galego sexa cualificado coma un xeito de gastar pólvora en salvos”.

Desde o interior tamén se pronuncian as primeiras voces discordantes, especialmente a partir da fundación dos primeiros partidos políticos: PSG e UPG. Se ben inicialmente Piñeiro alentaba o nacemento do primeiro, o declarado posicionamento abertamente anticomunista e non nacionalista do noso autor non propiciou a súa afiliación, senón que a medida que o PSG evoluiu en clave de recoñecemento da realidade do país, e consecuentemente das esixencias políticas que cumpría formular, afastouse definitivamente.

Unha mudanza canto á interpretación do proxecto uniforme político-cultural que mesmo se encamiñará cara a unha certa quebra á luz dos enfoques moito máis diverxentes xurdidos cara ao fin do franquismo, isto é, 1975, segundo reflicten as palabras de

Francisco Rodríguez:

"Fique claro que a entidade e o labor de Galaxia foron francamente enormes para a súa época. Non se pode negar que, especialmente até a década dos setenta, foi unha experiencia que ten moito de heroica e voluntarista, de agradecer. Certo tamén que non impulsaba unha cultura, naquela época moi espallada, connivente cos postulados do marxismo. Pero axudou a que a xente moza puidese expresarse artística, literaria e ideoloxicamente, con certa liberdade e desde unha posición de certa neutralidade, até que se foi aproximando a fin do franquismo, isto é, 1975. A partir de aquí, na medida en que o nacionalismo galego activo tiña unhas bases non coincidentes co sector hexemónico en Galaxia, o desencontro foi total, mesmo unha certa belixerancia ou censura foron colocando a editora nunha posición pouco novidosa e rechamante para os públicos máis mozos, sedentos dun ensaísmo de base ideolóxica máis ampla e radical que a que ofrecía a editora de Piñeiro. Isto posibilitou que, nestes anos cruciais, as editoras españolas que publicaban libros con temática galega, na órbita do españolismo de esquerdas, acabasen cunha introdución e espallamento en Galiza que Galaxia non axudaba a contrarrestar. Pasou así de ser unha editora pioneira a selo cada vez máis convencional, apreixada nunha temática moi pouco atractiva, a non ser a edición e reedición de clásicos da literatura galega".

Que estratexia política cumpría seguir entón, á vista dunha incipiente luz no final do túnel ditatorial e á marxe da nacente ideoloxía nacionalista no país? Fronte á petición de restauración da bandeira do Partido Galeguista como opción política lexítima perante a sociedade de cara ás primeiras eleccións democráticas, Ramón Piñeiro nega rotundamente calquera posibilidade, tal e como explica no seu carteo co aínda exiliado Rodolfo Prada:

"A súa enorme distancia, espacial e cronolóxica, da realidade galega faulle identificar o obxectivo político do galeguismo como reconstrución do pasado, mentres que para nós é, sobre todo, preparación para o futuro. E esa foi a nosa longa e dura batalla política: preparar unha conciencia galeguista capaz de actuar con eficacia política no futuro. No pasado, o galeguismo era un partido entre todos os que actuaban en Galicia; no futuro, será un imperativo de todos os partidos galegos. A maioría de idade política de Galicia consiste mesmamente en que deixe de existir un partido galeguista para que sexan galeguistas todos os partidos (polo menos os democráticos, claro). Pola forza inevitable da historia, en Galicia haberá as mesmas correntes políticas que no resto de Europa; comunismo pro-ruso, maoísmo, socialismo, social-democratismo, democracia cristiá, liberalismo, etc. Esas correntes

xa existen en España. Esas correntes existen tamén en Galicia e serán, en Galicia o mesmo tempo que en España, e en España o mesmo que no resto de Europa, as que mobilicen a opinión cando a opinión se manifeste democraticamente. O noso problema político era, mesmo por iso, o seguinte: ou encerrar o galeguismo nun partido e resignarnos a que Galicia fose invadida polas distintas forzas dirixidas desde Madrid, ou transformar o galeguismo na conciencia xenérica de Galicia e lograr así que a sociedade galega cree ela mesma as correntes políticas que dominan en Europa, que dominarán en España e que, inevitablemente, dominarán tamén na propia Galicia. O verdadeiramente importante non é que en Galicia haxa un partido galeguista; pola contra, o que importa é que, en lugar dun partido galeguista teñamos unha Galicia galeguista, e que esa Galicia galeguista cree un socialismo galego, un maoísmo galego, unha social-democracia galega, unha democracia cristiá galega, etc., único xeito de combater con eficacia o eterno perigo da colonización política".

Coherente con este pronunciamento, Ramón Piñeiro incorporárase, como independente, na lista do PSOE que concorreu pola provincia de Lugo ás eleccións de outubro de 1981, nunha estratexia calculada e calculadora que perseguía integrar pensamento galeguista nas diferentes opcións políticas estatais.

Un tempo de intervención política directa no Parlamento galego que lle permitiu protagonizar os debates previos e asistir á aprobación final por unanimidade, o 15 de xuño de 1983, da Lei de normalización lingüística. No seu aplaudido discurso pronunciado na sesión de debate da proposición de lei, Ramón Piñeiro baseou a súa defensa na consideración da lingua galega como o lazo comunal máis fondo que con máis forza nos une aos galegos e ás galegas e rendeuille unha homenaxe explícita ao pobo, colectividade creadora dunha lingua común, propia, depositaria da súa conservación e transmisión, e á súa admirada Rosalía de Castro, iniciadora do proceso de dignificación cultural da nosa lingua desde a simbiose perfecta co seu pobo.

A discrepancia e a controversia renacería, máis unha vez, ao redor de Piñeiro e dos membros *galeguizadores* independentes do grupo socialista, perante unha actitude que se considerou pasiva no momento en que se produce a impugnación desta lei polo goberno español, da mesma cor política, perante o Tribunal Constitucional, que sentencia a inconstitucionalidade do inciso referido ao deber de coñecer o galego, do mesmo xeito que o castelán é regulado de obrigado coñecemento para os cidadáns e cidadás pola Constitución española.

Mercedes Queixas. Escritora e autora do libro *Ramón Piñeiro, a expresión cultural dunha estratexia política*, Laiovento, 2009.

Na imaxe da páxina anterior, Ramón Piñeiro nun mitin a prol do Estatuto de Autonomía. Nesta páxina, (desde a esquerda) Benxamín Casal, Carlos Casares, Ramón Piñeiro e García Sabell na presentación do partido Realidade Galega

6 ■ *A lingua: algo para recordar*

En carta

a Filgueira Valverde, datada en xaneiro de 1944, escribe Ramón Piñeiro: “Como ve, el esquema de mi situación actual se reduce a la lucha poco venturosa de mi vocación y aspiraciones contra el obstáculo doble de la salud y la falta de medios económicos. Este último factor es para mí el peor, porque me tiene más acorralado”. En efecto, Piñeiro non foi quen de superar os graves atrancos persoais – nos que pesaban, ademais, as problemáticas e duras circunstancias da posguerra – para rematar os seus estudos universitarios. E esta cita epistolar ben pode ser axeitado punto de partida para percorrer o itinerario da autoformación piñeirá, que posúe na súa atención á lingua o seu máis representativo referente.

Autoformación que é a dun neno de notable precocidade á hora de acceder á lectura e á escrita da lingua e que continúa coas súas primeiras incursións literarias cando entre 1924 e 1928 estuda en Lugo o bacharelato elemental e coñece algúns poemas de Rosalía nunha escolma de poesía galega de Álvaro de las Casas.

Deseguido, adquire en Sarria o hábito de ler a prensa e faise lector asiduo de *El Pueblo Gallego*. Por fin, metido na militancia das Mocidades Galeguistas e logo do Partido Galeguista –tempos da II República– admira a retórica de Otero, Castelao, Bóveda, Suárez Picallo, Peña Novo e outros significados galeguistas.

A lingua reaparece –agora como materia de lectura– na década dos corenta, nos anos do cárcere (1946- 1949), a carón do seu amigo –logo ilustre lingüista– Koldo Mitxelena, do que escribe que, xa daquela, “a súa paixón era a lingüística”. Piñeiro aproveita para “ler libros desa materia” que ao parecer recibían os presos vascos no cárcere por canles privilexiadas, algunhas delas procedentes de Francia. Estes libros interesáronlle como instrumentos para a reflexión sobre a lingua galega que o propio Piñeiro emprendería poucos anos despois. O interese pola reflexión filosófica –que callará na súa análise da saudade –viría na década dos anos 50.

O Piñeiro lingüista é unha revelación

definitiva en 1967, no texto que prepara para o seu discurso de entrada na R.A.G., A linguaxe e as linguas, revelador das moitas e moi actualizadas lecturas da materia; da súa información sobre os lingüistas influíntes (dende Benveniste a Chomsky, dende Sapir a Hjelmslev) e do seu particular interese pola lingua en relación co pobo ou comunidade, como canle comunicativa e manifestación espiritual do home. A base é dupla: o idealismo lingüístico alemán (Herder, Humbolt, Vosler) e a socioloxía da linguaxe.

Nos artigos de prensa que Piñeiro espalla por xornais e revistas rexistramos a teima na consideración da lingua como clave esencial da identidade do pobo. Tal prédica ilustra traballos como *A expansión crecente da lingua galega*, *A lingua, sangue do espírito*, *A lingua galega no ensino*, *Carballo Calero, intérprete da nosa lingua*, *A língoa galega na nosa Universidade*, *Trascendencia social do idioma* ou *A defensa do idioma, vencello espiritoal de tódolos galegos*, entre outros.

Por fin, cando Piñeiro toma parte directa na vida política galega e, máis concretamente, cando ocupa o seu escano de deputado no Parlamento galego nas primeiras eleccións autonómicas de 1981, promoverá moi activamente a primeira Lei de normalización lingüística.

Cumprirá engadir, neste incompleto itinerario, que dende Galaxia e dende a súa revista *Grial*, Piñeiro ocupouse da publicación da numerosos traballos de asunto lingüístico da autoría de prestixiosas sinaturas; que participou directamente na edición do *Diccionario Enciclopédico* (1958), de Eladio Rodríguez González, e que o epistolario que mantivo con José Luis Pensado Tomé é revelador da súa faceta de lexicógrafo.

Polo demais, dende os comezos do seu labor publicístico (falamos do ano 1951, cando traduce, xunto con Celestino F. de la Vega, o *Cancioiro da Poesía Céltiga*, de Julius Pokorny) ata os seus derradeiros días como presidente do Consello da Cultura Galega (onde promoveu a tradución de escritores clásicos grecolatinos) fixo traballos de tradución ou impulsounos. Lémbrese, como mostra representativa, a versión ao galego da obra filosófica de Martin

da obra filosófica de Martin Heidegger –coa colaboración, novamente, de Fernández de la Vega–, *Da esencia da verdade* (1956).

É dos seus anos de xuventude e formación, da súa etapa de vivencia intensa e activa do galeguismo, de onde procede a definitiva instalación de Piñeiro na lingua galega. De feito, en 1932, escribe en galego os seus dous primeiros artigos de prensa, *Política de contido* (1931) e *Racionalización da política* (1932) aparecidos na luguesa revista *Yunque*, que dirixía Ánxel Fole, o seu amigo. Ten razón, ao noso ver, Antón Santamarina cando, ao fío da vocación de lingüista de Piñeiro, precisa que “a lingua é o primeiro co que bate quen toma conciencia do país”. Esa toma de conciencia tivo lugar, no autor de *Olladas no futuro*, en Lugo, nos anos trinta, coa súa militancia galeguista e a súa aprendizaxe en mestres como Otero Pedrayo ou Castelao entre outros.

Todo o esforzo –que foi moito– posto por Piñeiro en apoiar a formación de lingüistas galegos; en promover o estudo, dignificar e instalar o idioma do país en ámbitos de prestixio

foi tarefa levada a través da palabra: co diálogo, co saber escoitar, con tenacidade nas iniciativas e co instrumento do seu poder de convicción. E, diante de todo, cunha radical actitude de tolerancia. Esa foi a súa lección máis perdurable.

Luís Alonso Girgado. Coordinador científico do Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades, e autor de diversas publicacións sobre Piñeiro.

Na imaxe, Ramón Piñeiro arredor da súa célebre mesa de braseiro nunha das últimas fotografías que se conservan nos arquivos de 'Galicia Hoxe'

7. *As bágoas do ser*

Comprender

a figura de Ramón Piñeiro dun xeito integral esixe, dende o meu punto de vista, prestar atención a tres dimensións fundamentais. En primeiro lugar, a persoa e a súa humanidade; en segundo lugar, ó galeguista cunha visión política profética do que sería a Galicia autonómica; e, por último, ó intelectual comprometido coa cultura, que fixo achegas orixinais no ámbito do pensamento galego e universal. Neste breve escrito, fixareime fundamentalmente na dimensión filosófica da obra de Ramón Piñeiro pero sen perder de vista que o pensamento agroma nunha persoa que vive nun horizonte histórico, social e político determinado.

Coñecín a Ramón Piñeiro no ano 1980, co gallo dunha entrevista sobre Rosalía de Castro que lle fixen para unha 'Revista' que publicabamos en Raxó un fato de mozos daquel tempo. Pero comecei visitalo con asiduidade na súa casa de Xelmírez 15 a partir do ano 1981, cando principiei os meus estudos de Filosofía na Universidade de Santiago de Compostela. Facía anos que coñecía e trataba a Xaime Isla Couto por mor dos seus vencellos con Raxó e foi don Xaime, probablemente a persoa que tivo maior intimidade con Ramón Piñeiro, quen me animou a que fora velo.

O trato con Ramón Piñeiro permitíume descubrir dous aspectos da persoa que tiñan moito que ver tamén coa súa dimensión filosófica: o seu socratismo e a súa gran xenerosidade. Un aspecto, este último, que bauticei como a 'ética da doazón' nun dos capítulos dedicados a Piñeiro no meu libro *Crónica viva do pensamento galego* (2001).

O socratismo e a ética da doazón.

Foi o antropólogo Marcel Mauss quen falou da economía do don, unha singular relación económica que axuda a estreitar relacións humanas e lazos comunitarios. Pero existe tamén unha ética da doazón, moito máis rara e extraordinaria, caracterizada pola esencial gratuidade e desinterese de quen ofrece o mellor de si. Este foi o caso de Ramón Piñeiro, comprometido coa transmisión ás novas xeracións dos valores do galeguismo que el coñecera de primeira man antes da guerra civil española dos homes da Xeración Nós (Castelao,

Bóveda, Otero Pedrayo). Este foi un labor que Ramón Piñeiro realizou á perfección a partir da súa chegada a Compostela a comezos dos anos cincuenta e do que eu fun testemuña directo tres décadas despois.

Máis que apostar, a semellanza de Sócrates, pola dialéctica como metodoloxía filosófica, Piñeiro ten que empregar a conversa persoal e íntima porque as condicións políticas non permitían outra cousa. Aínda que este non é, con todo, o único aspecto que permite falar do seu socratismo. Non. Piñeiro é o Sócrates da cultura galega sobre todo pola súa vivencia da xustiza, da equidade e da comprensión do outro, un aspecto que salientou Domingo García-Sabell ó falar dos seus rextos principios morais. Unha entrega completa ós demais sen agardar nada a cambio. Só a esperanza certa dun futuro en liberdade para Galicia.

Piñeiro, como Sócrates, creu fundamente nas posibilidades da cultura e do coñecemento para transformar a realidade. Unha estratexia que se deu en chamar 'culturalismo' pero que, ó cabo, resultou máis efectiva que a acción política directa de oposición ó réxime, imposible naqueles anos. A creación da editorial Galaxia no ano 1950 e todos os proxectos desenvolvidos arredor dela contribuírían a esta aposta de futuro a través da cultura. Quen mellor o ten explicado, ó meu ver, é Xaime Isla Couto nun traballo titulado *Ramón e Galaxia*, publicado no libro homenaxe a Ramón Piñeiro (Fundación Caixa Galicia, 1991) ó falar da tripla dimensión de Galaxia como un proxecto cultural, político e económico.

A filosofía como vocación

Piñeiro comeza a estudar Filosofía en Madrid, compatibilizando os seus estudos cun activismo político a prol da reorganización clandestina do galeguismo. Algunha vez faloume destes anos, salientando a figura dalgún profesor daquela Facultade de Filosofía como Manuel García Morente e, sobre todo, da influencia recibida da filosofía de Ortega y Gasset. A súa detención e os tres anos de cativerio truncaron a súa traxectoria académica pero non a súa vocación filosófica á que endexamais renunciou.

Dous son, dende o meu punto de vista, os temas que con maior orixinalidade atopamos

na filosofía de Ramón Piñeiro: o problema da saudade e a reflexión sobre a linguaxe. A estes dous grandes temas habería que engadir outro que pola súa transversalidade atinxe non só ó seu pensamento filosófico piñeirán, senón á súa visión da política e da cultura: o europeísmo. Un asunto, polo demais, herdado dos intelectuais da Xeración Nós.

A lingua galega, mesmo na súa fase oral, servira para expresar un pensamento cotián entre os falantes. No entanto, non existía un pensamento conceptual e sistemático que puideramos chamar filosófico. Existía, iso si, unha certa tradición literaria que evidenciaba que a etapa filosófica dunha lingua é sempre serodia. A cultura de Galicia tiña dado os seus primeiros pasos para acadala a través do ensaio intelectual do homes da Xeración Nós: Otero Pedrayo, Risco, Viqueira. Agora cumpría continuar esa breve experiencia, afondando nos temas tradicionais da filosofía universal e mesmo naqueles inherentes a cosmovisión galego-portuguesa.

A saudade e a lingua

Así nace a reflexión sobre a saudade como peculiaridade espiritual galego-portuguesa. Un sentimento que Piñeiro eleva ó plano metafísico e que define como a soidade ontolóxica do home, unha bágoa desprendida ou caída do ser. Esta intimidade radical do home sería a nota distintiva da nosa espiritualidade. Así e todo, non andaba lonxe das formulacións da fenomenoloxía e, sobre todo, do existencialismo de Martin Heidegger, ata o punto de que Celestino Fernández de la Vega chega a comparar a saudade co concepto de angustia de Heidegger, abrindo un debate co propio Piñeiro. Ambos os dous tiñan traducido no ano 1954 a obra de Heidegger *Da esencia da verdade* e xunto con Domingo García-Sabell tiñan moi lidas as páxinas de *O Ser e o Tempo*. A filosofía da saudade foi, xa que logo, a mellor demostración de cómo unha filosofía podía aspirar a casa común das ideas do pensamento europeo, sen perder a raizame coa circunstancia cultural e histórica na que nacía.

No que se refire ó tema da lingua, non só o tratou dende unha perspectiva sociolingüística, analizado os problemas que afectaran o normal desenvolvemento da lingua galega na historia, nin sequera desde a perspectiva político-reivindicativa. A lingua foi vista como un concepto filosófico básico para entender o home e o seu mundo. Deste xeito, pouco tempo despois de que Martin Heidegger escribira na súa *Carta sobre o humanismo* (1947) que “a linguaxe é a casa do Ser e que nesa morada habita o home”, ou que Hans-Georg Gadamer sentara os alicerces da hermenéutica contemporánea defendendo que “todo ser que poder ser comprendido é linguaxe” (*Verdade e Método*, 1960), Piñeiro vai defender que o

mundo, en rigor, era unha creación do home a través da lingua ou, noutra frase que expresa unha idéntica intencionalidade filosófica, que grazas á palabra o home converte o medio nun mundo. Velaí por que a lingua, alén de ser a máis grande creación colectiva dun pobo, é o sinal de identidade que nos permite saber de nós e do noso mundo. Deste xeito, a linguaxe acada en Piñeiro unha dimensión metafísica e gnoseolóxica, nun século que vai ser cualificado con razón o do xiro lingüístico.

Ramón Piñeiro non deixou unha ampla obra filosófica, mais os ensaios que nos legou amosan un pensador moi refinado e de grande intuición que podemos comparar sen complexos coa calquera dos pensadores europeos do século. Polo demais, hai un legado inmaterial de Piñeiro, vinculado á súa metodoloxía socrática, que non está nos libros, senón nos centos de persoas que tivemos a sorte de coñecerlo e aprender con el. Unha herdanza que debemos transmitir ós máis novos para que tamén eles poidan facer un día as súas olladas no futuro.

Marcelino Agís. Filósofo e autor de diversos artigos sobre a figura de Ramón Piñeiro, de quen se ocupou no seu libro *Crónica viva do pensamento galego*, publicado no 2001 polo Instituto Galego de Estudos Comunitarios.

8 ■ *A galeguidade a tempo parcial*

Oxalá que

a decisión de converter Ramón Piñeiro en dedicatario do Día das Letras Galegas neste ano 2009 sirva para abrir un necesario debate e análise da nosa historia contemporánea e, sobre de todo, para situar cada quen no seu lugar, sen camuflaxes nen cambiadelas. Tememos que non sexa aínda así, por moito que serias e honestas investigacións e aportacións documentais de recente publicación (Beiras; Franco Grande; Méndez Ferrín; Francisco Rodríguez; dossiers de Terra e Tempo; Miguel Barros; Xoán Carlos Garrido Couceiro; Mercedes Queixas Zas; Carlos F. Velasco Souto...), para alén de publicacións de hai anos, como, por exemplo e por citarmos só unha, o número 111 da revista Grial, permitan sobradamente establecer con rigor os termos da cuestión ideolóxico-política nucleada por Piñeiro, fóra do ámbito da haxiografía ou da universalización en falso do seu pensamento. O que segue non é máis que unha esquemática relación de flashes significativos arredor dos cais penso que se podería abrir un debate pausado que facilitase o avance do coñecemento e non a súa parálise rotineira e interesada. Cabe a contemplación e exame de Ramón Piñeiro desde fóra da súa órbita de pensamento e praxe, por exemplo, desde a óptica do nacionalismo contemporáneo que representou a súa antítese ou ben cabe a análise desde dentro do seu propio pensamento, desde dentro da súa lóxica. De unha e de outra serán debedoras as seguintes aproximacións:

1. Consideramos Ramón Piñeiro un político nato, con vocación e exercicio de tal non só antes da guerra civil española, senón inmediatamente despois. Tendo posibilidades económico-amicais de ficar en Madrid, após o seu encarceramento, para culminar os estudos de Filosofía e Letras, declina esta oferta (Ben-Cho-Shey) e volta para a Galiza, onde comeza un labor de recuperación posíbel da cultura galega, a través do reinicio editorial (Galaxia) e mais un labor netamente político dirixido á inmovilización do Partido Galeguista, os contactos con forzas políticas estatais e europeas, o ideario europeísta, o afastamento de calquer opción nacionalista e o amparo e control dos xóvens que, á altura, comezaban a ter inquietudes político-culturais en relación coa súa terra, coa Galiza, e, desde ela, co mundo (Beiras, Franco Grande, Méndez

Ferrín, Avilés de Taramancos...). Todo o dito, en liña coa posición mantida, en franca oposición a Castelao e os nacionalistas galegos de América (Arxentina, fundamentalmente) verbo non só da constitución do Consello de Galiza, en 1944, senón, claramente, a respeito dun proxecto político dito galeguista, inteiramente vaciado dos presupostos do nacionalismo galego (Antón Vilar Ponte, Castelao, Ramón Vilar Ponte...). A súa actividade política, pois, dos cincuenta, sesenta e décadas seguintes é continuación da reiniciada, nunha dirección completamente diverxente do "galeguismo" (= nacionalismo) histórico dos anos trinta.

2. Este labor político explica, en parte, a escaseza, fóra de centos de cartas, de obra escrita, de carácter doutrinal, filosófico ou político. Non estamos ante un perfil cuantitativa ou cualitativamente literario nos seus trazos principais, senón ante un político que acredita na conveniencia de privar ao país de forzas políticas propias, de signo nacionalista, e, simultaneamente, na conveniencia de "galeguizar" desde unha elite concienciada as organizacións políticas españolas actúantes na Galiza.

3. Non cabe falar, por tanto, dunha revisión ou revisitación do nacionalismo galego, senón da súa clausura, da súa liquidación. Simplesmente, non se considera, no seu pensamento e na súa práctica pedagóxica e conspirativa, opción adecuada, porque se manexa como desexábel mesmamente a súa antítese: a conveniencia de que na Galiza se residencien fórmulas partidarias homologábeis ás europeas occidentais; a exclusión de calquer formulación marxista-comunista; o europeísmo que permita unha federalización "por arriba", na ilusión de eliminar soberanías estatais...

4. A semántica actual de "galeguismo", válida tanto "para un roto como para un descosido", por dicérmolo coloquialmente, nun acordeón de significados que vai desde o nada en termos xurídico-políticos, isto é, a apelación sentimental que a nada compromete, até a caracterización de certa facción do PSOE ou do ideario do Partido Popular, por conseguinte, a desementización do seu significado histórico, até chegar a facelo antónimo mesmo do nacionalismo, a semántica actual de "galeguismo", dicemos, xéstase xa embrionariamente na década dos cuarenta do

século XX (reléase a correspondencia Castelao-Piñeiro e os informes dos galeguistas do interior, por exemplo...). En todo caso, fica claro que os galegos deberíamos “facer política” dentro de e a través do noso ingreso en organizacións estatais.

5. A “galeguización” das forzas políticas estatais supuxo a entrega dun capital galeguista, como recurso de lexitimación na actuación autónoma delas, que o precisaban mesmamente para mellor operaren na política de ámbito galego, ao tempo que significou o intento de descapitalizar ou deslexitimar politicamente o nacionalismo actuante como tal. Todo isto explica a presenza activa e elocuente, non sotto voce, de Ramón Piñeiro, xunto con Benxamín Casal, Carlos Casares e Alfredo Conde, como “independentes” nas listaxes do PSOE nas primeiras eleccións autonómicas (1981) e a súa actuación política subsecuente, con, por exemplo, votación afirmativa, en Novembro de 1982, para a ilegal desposesión dos seus dereitos como deputados, regulamentariamente adquiridos un ano antes, de Bautista Álvarez, Lois Diéguez e Claudio López Garrido, ou cun activo papel na redacción e aprobación da Lei de Normalización Lingüística (Xuño de 1983), que axiña sería impugnada perante o Tribunal Constitucional por parte do mesmo partido, o PSOE, no goberno español, ao que servía Piñeiro. A mesma “disciplina”, en forma de silencio clamoroso, contemplaremos cando Francisco Vázquez perpetra ilegalidades lingüísticas a oito unha vez que toma posesión como alcalde da Coruña.

6. Se falarmos en acertos predictivos, por parte de Piñeiro, o resultado non é, desde logo, positivo. A “galeguización” da antiga UCD, do PSOE, da antiga AP ou do posterior PP mesmo pode provocar hilaridade insá, téndomos en conta decisións históricas como as xa apuntadas, ou as brutais reconversións (desmantelamentos) industriais de Vigo ou Ferrol, ou a política agrícola, ou a pesqueira, ou a idem lingüístico-cultural ou... tantos e tantos itens de actuación política real e concreta. A “federalización” europea concretouse na constitución dunha Unión Europea que ignora olímpicamente as entidades subestatais, isto é, nacións, “pobos” na terminoloxía de Piñeiro ou diferenzas con aspiración a status xurídico-político propio. Os Estados non só non desapareceron

nen se diluíron, senón que seguen a existir como xendarmes necesarios do sistema capitalista e de todas as súas axencias e intereses. A concepción de quimera que se atribuíu neste pensamento á organización dun sindicalismo galego nacional tamén ficou desmentida na práctica: á vista está a existencia dunha central sindical nacional(ista). O desexo-prognóstico dunha socialdemocracia e mais dunha democracia cristiá á galega continúa sendo un desideratum (e non é para se congratular, mais a realidade é esta...).

En conclusión. A “fórmula maxistral” de Piñeiro, como definición biográfico-ideolóxica: “bioloxicamente galego, historicamente español, culturalmente europeo”, no seu escisionismo, colide frontalmente cos presupostos modernos do nacionalismo galego (histórico e actual) que visa residenciar no pobo galego e en todos os seus habitantes non só dereitos de “terra” ou de “cultura” senón dereitos plenos como suxeitos titulares de principios xurídico-políticos. É xustamente este dualismo o que combateron os pensadores e políticos nacionalistas dos anos vinte e trinta do século pasado. A súa preocupación polo progreso da lingua galega, con numerosos froitos promovidos, colide (nova contradición) coa entrega política a quen a desprezaba, no sentido aritmético e no sentido político do termo. O apoliticismo, en vinculación galega e auto-organizativa, que se predica para os galegos no seu conxunto, é desmentido por unha politización extrema ao servizo doutros amos, isto é (Manifesto Realidade Galega, onde se manipulou a presenza de Jenaro Marínhas del Valle ou de Ricardo Carvalho Calero, que nunca o asinaron...), ao servizo dos partidos políticos españois concorrentes na Galiza na lide electoral derivada da promulgación da Constitución e mais do Estatuto. A antítese de Ramón Piñeiro, en fin, é un outro Ramón: Ramón Vilar Ponte (1890-1953), que tamén convidamos cordialmente a ler a todos os galegos e galegas de hoxe e que sofreu, por certo, as feridas do ostracismo interior por parte do círculo piñeirista. En suma: galeguidade a tempo parcial / galeguidade a tempo completo (e non estamos a nos referir a sentimentos ou desexos, senón a principios políticos e á práctica deles derivada).

Pilar García Negro. Filóloga e xerente da Fundación Bautista Álvarez

Na imaxe, un dos retratos que lle fixo Manolo Blanco a Ramón Piñeiro para ‘El Correo Gallego’

A actualidade de Ramón Piñeiro

Algunhas *das miñas reflexións poden resultar duras, pero están feitas desde o compromiso e o afecto. Non está na miña intención que ninguén se ofenda só desexo que se lean sen prexuízos, co mesmo respecto e liberdade coa que eu as teño escrito.*

Cando en 1963 un grupo de académicos galeguistas lle propuxo ó pleno da Real Academia Galega a celebración do Día das Letras, o galeguismo estaba inmerso nunha batalla pola construción do futuro de Galicia e na súa proposta vían unha posibilidade máis de chegar á xente, de influír na opinión pública e promover o sentimento e o compromiso con Galicia. A primeira homenaxeada foi Rosalía Castro a gran poetisa do pobo, e ó ano seguinte, a pesar da prohibición que inda pesaba sobre el, dedicouse a Daniel Castelao o máximo expoñente político do galeguismo co que se viña evidenciar a vontade política latente naquelas actividades.

Neste ano, a Real Academia Galega presidida por Xosé Ramón Barreiro convócanos arredor da figura de Ramón Piñeiro. Hoxe coma entón, a elección do homenaxeado resulta paradigmática, precisamente nun momento no que o consenso social arredor da identidade parece quebrado.

Piñeiro representa o cambio de rumbo do movemento galeguista, “a nova orientación” como el mesmo lle chamou, que o levou á súa expansión social e ó seu éxito político.

Os galeguistas, nos anos cincuenta, formuláronse construír o país de maneira integradora sobre os valores e ideais que defendían e por iso basearon a súa estratexia no nexo común de todos os galegos, a cultura, para que a sociedade puidese asumir plenamente a súa identidade á marxe de calquera presuposto político e ideolóxico. Conscientes, polas súas fondas conviccións democráticas, de que a conciencia galega debía de se manifestar de maneira libre, de acordo coa pluralidade da mesma sociedade.

Como ben o expresou o mesmo Ramón Piñeiro xa en 1976: *... transformar o galeguismo na conciencia xenérica de Galicia e lograr así que a sociedade galega cree ela mesma as correntes políticas que dominan en Europa, que dominarán en España e que, inevitablemente, dominarán tamén na propia Galicia. O verdadeiramente importante non é que en Galicia haxa un partido galeguista; pola contra, o que importa é que, en lugar dun partido galeguista teñamos unha Galicia galeguista (...) E neso estamos. Esa foi a nosa longa e dura batalla de que lle falaba. E continuaba: E esa foi a nosa longa e dura batalla política: preparar unha conciencia galeguista capaz de actuar con eficacia política no futuro. No pasado, o galeguismo era un partido entre tódolos que actuaban en Galicia; no futuro, será un imperativo de tódolos partidos galegos. A maioría de idade política de Galicia consiste mesmamente en que deixe de existir un partido galeguista para que sexan galeguistas tódolos partidos.*

E así foi, como explico e analizo nos meus libros, que conseguiron que os valores e ideais do galeguismo deixaran de ser defendidos por unha minoría para se converter no sentir

da maioría social. E sobre esa conciencia social lograron que os principais partidos políticos construíran un acordo arredor da afirmación da nosa identidade e que as novas institucións autonómicas se fundaran sobre o compromiso con estes valores.

E para defender o seu proxecto e evitar a politización do galeguismo chegaron eles mesmos a participar nos diferentes partidos estatais nas primeiras eleccións galegas de 1981, ratificando co seu exemplo persoal que ningún partido político ostentaría a exclusividade do movemento. Co cal, o patrimonio do galeguismo, a loita pola defensa da identidade e do recoñecemento político de Galicia, así como os sinais da nosa identidade pasaron a ser propiedade de toda a sociedade, e a atoparse fóra do debate político.

Todo isto deixou os partidos nacionalistas sen o marchamo galeguista que moitos deles entendían que lles correspondía, e levounos a non aceptar o labor do galeguismo e a negar a figura de Ramón Piñeiro. Quizais nesta actitude radique a actual quebra do consenso que os galeguistas alcanzaron nos anos da transición autonómica.

Hoxe froito do uso político da identidade e da ruptura do acordo político sobre o tema por parte dun goberno que se adxudicou a propiedade de algo que non lles correspondía, a lingua converteuse nun elemento de debate político e, desgraciadamente, social. Abríndose unha fenda que as recentes eleccións autonómicas viñeron poñer de manifesto.

Estes días, a Real Academia publicaba un comunicado do seu pleno dirixido ós partidos políticos e moi especialmente ó novo goberno, pero no meu entender chega tarde. Con todo o respecto e aprecio á institución e ás persoas que a forman, onde estaba o pleno cando se rachou o acordo político e o goberno actuou unilateralmente? Entón apenas se alzou a voz de Xosé Ramón Barreiro, que nos recordaba:

“Que superemos sempre as discordias entre nós, que os que apostemos pola cultura galega saibamos que non estamos apostando por ningunha fórmula ideolóxica ou política; que defender o galego non é defender as teses de ningún partido; que defender a cultura galega é defender aquilo que constitúe a argamasa que nos une” (La Voz de Galicia, 16/5/2008).

Pero o mal xa está feito, e a irresponsabilidade do anterior goberno levounos a desandar parte do camiño andado polos galeguistas liderados por Ramón Piñeiro. Cómpre agora tornar sobre as súas pegadas e volver recuperar a sociedade, gañar a opinión pública e restaurar o consenso, logo xa terá sentido recobrar o acordo político.

Galicia, a nosa identidade, é de todos nós, de todos os galegos e non pertence a ningún partido. Isto foi o que conseguiu o galeguismo e isto é precisamente sobre o que neste Día das Letras temos que reflexionar. Por iso Ramón Piñeiro se atopa hoxe, desgraciadamente, en plena vixencia.

Xosé Ramón Rodríguez Polo. Profesor de Comunicación na Universidad Rey Juan Carlos de Madrid e autor de *Ramón Piñeiro e a estratexia do galeguismo* (Xerais, 2009) e *O triunfo do galeguismo* (Dykinson, 2009).

10.

As outras vozes da controversia

r d l | 21
Galicia Hoxe 14/05/09

“Piñeiro

, a persoa coa cal estou en discrepancia total, tratou de frustrar a aparición dun partido galego, restrinxindo toda a proxección do galeguismo á publicación de libros. Isla Couto quería que o galeguismo se reducise á edición da revista *Economía de Galicia*, en castelán, e a facer misas en galego. Outros pensabamos que había que poñer en marcha unha organización política e levar o nacionalismo ás masas. Non todo o mundo podía ler libros en galego, nin ir ás misas en galego, que coido que iso non lle preocupaba moito a ninguén. Era un grupo elitista, moi reaccionario, politicamente, favorable ao Mercado Común Europeo. A editorial non tiña nada malo, pero era un erro tremendo tratar de substituír a acción política pola publicación de libros. E co tempo pagárono. Ramón Piñeiro e o grupo Galaxia non foron consultados nin chamados por Adolfo Suárez para nada no momento da Transición, porque non tiñan un partido político. Mentres os cataláns traen a Tarradellas do exilio e os vascos recorren ao seu presidente, para legalizar as autonomías, en Galicia non teñen a quen botarlle a man, porque desintegraran o Partido Galeguista. Non existía. E o peor de todo é que Ramón Piñeiro e a súa xente se negaran a recoñecer a autoridade do Consello de Galicia de Bos Aires, que era o noso goberno no exilio. ¿Como ían chamalos? Daquelas barbaridades, derivase a situación recente: Manuel Fraga Iribarne permaneceu dezaseis anos á fronte desta *nacionalidade histórica*”.

Xosé Luis Méndez Ferrín amósase así de duro coa figura de Piñeiro no libro de conversas con el que, escrito por Xosé Manuel del Caño, foi editado por Xerais no ano 2005. Ao comentario do entrevistador sobre a estratexia de Ramón Piñeiro de “colocar xente en todos os partidos”, Ferrín responde, contundente, “en todos non, no Partido Comunista non colocou a ninguén. Esa foi unha estratexia á desesperada. Cando se deu de conta de que Galicia non tiña un goberno no exilio, porque el contribuíra a destruílo, tratou de colocar xente afín nas opcións que podían lograr máis representación. Non contaba cunha organización de masas. Nós, a UPG, a ANPG, estabamos fóra diso. Piñeiro non tiña nada con quen negociar”. Máis adiante engade “as forzas políticas propias galegas organizadas eran as que estaban lonxe de Ramón Piñeiro. Existían e había que terlles respecto. Eran o Consello de Forzas Políticas Galegas no que estaban a UPG, a ANPG, o PSG, o Partido Carlista, o MC e o PGSD” e “por aquel tempo, en 1963, estamos promovendo un movemento de asociacións culturais legais que Ramón Piñeiro e a súa xente ollaban con gran desconfianza e non poden controlar. (...) Entón nacen a asociación

cultural O Galo de Santiago, O Facho da Coruña, Auriense en Ourense e a Asociación Cultural de Vigo. (...). Quixera ou non quixera Ramón Piñeiro, aí xa había un partido organizado, con directivas públicas, fóra do seu control. Iso provocoulle un gran temor. E quixemos dar un paso máis, orientar todo nunha dirección netamente de organización política, nacionalista, que non fose anticomunista, de esquerdas, non europeísta e naturalmente antifascista. (...). Creamos un organismo que se chamou Consello da Mocidade. (...). Entramos en contacto co Consello de Galiza, que aínda existía. Nese momento, Piñeiro reacciona aterrorizado. Ao ver que nós nos decantabamos pola acción política, el crea dous partidos, para evitar o noso movemento. Un chamábase Partido Socialista Galego e o outro Democracia Cristiana Galega. Iso por unha banda. Por outra, en 1963 move os peóns. Porque, a todo isto, el estaba ao tanto do que ocorría no Consello da Mocidade (...). E conseguiron a nosa expulsión. (...). Expulsan o secretario xeral, Antón Moreda (...), expulsaron a Foz, Luís González Blasco, expulsáronme a min, a Bautista Álvarez, a Raimundo Patiño, a Xosé Antón Arjona, a Xosé Alexandre Cribeiro, a María Xosé Queizán e a todos os que estabamos máis á esquerda. Sabían moi ben o que facían. Era a lista dos ‘comunistas (...)’. Acusáronnos de comunistas, de nacionalistas e de benbellistas (...)”.

O testemuño de Xosé Luis Méndez Ferrín supón un exemplo do afastamento respecto da figura do “mestre” que, co andar dos anos, xurdiu nunha parte dos que foran “discípulos” de Piñeiro arredor da famosa mesa de braseiro. O furibundo anticomunismo de Ramón Piñeiro, así como a súa opción por un galeguismo non nacionalista, foron causa de máis dun desentento con algúns dos que acollera, cando eran mozos, tantas veces, na súa casa. Xosé Manuel Beiras chegou a sentirse, como comenta en *Na estrela na palabra, Novas conversas con Xosé Manuel Beiras*, de Miguel Anxo Fernán Vello e Francisco Pillado Mayor, “no gulag”. Apartado. Excluído, polos homes de Galaxia. A influencia de Piñeiro fora –sostén neste libro, editado por Laiovento no 2004– “determinante” na súa “inculturación, no plano do pensamento, da cosmovisión, mesmo da ideoloxía no sentido propio da palabra, na miña adolescencia e na primeira mocidade”, mais non no seu “pensamento político”. A ruptura, “que se vai operando paulatinamente, no plano persoal, consúmase no período que vai de 1976 a 1978, (...)”. Cando o PSG entra no Consello de Forzas Políticas Galegas, aposta por estar nunha plataforma cara a unha estratexia de creba democrática, e con forzas como a UPG ou o

MCG. Claro, iso rompía totalmente os esquemas do proxecto Piñeiro, que era un proxecto de galeguización dos partidos de ámbito estatal ou de creación, no marco da internacional democristiá e mais da socialista ou socialdemócrata, das organizacións correspondentes en Galiza, e con formulacións federalistas e galeguistas, mais non propiamente nacionalistas (...)", apunta neste libro.

Xosé Luis Franco Grande é outro daqueles mozos que chegaron, na procura dos seus propios vieiros na loita polo país e, andado o tempo, a "rebelarse" contra Piñeiro. Aínda que advirte, no seu libro *Os anos escuros. A resistencia cultural dunha xeración* (Galaxia, 2004), contra os excesos nos que, ao seu ver, caeron nas súas críticas os que acabaron rompendo co mestre. Franco Grande lamenta, nesta obra, os "miserentos ataques" que se fixeron "aos mellores valores que tiñamos". Pregúntase, "¿Que estraña paranoia foi aquela que pretendeu facer de Piñeiro un axente da CIA ou de Galaxia un inimigo cando ela, e só ela, era o único que Galicia mantiña a nosa personalidade, a nosa dignidade, a nosa continuidade e arrequecía e potenciaba o noso acervo cultural?". Admite, porén, que Ramón Piñeiro "fracasou como mestre", e achega a súa interpretación das razóns: o "ferreño" anticomunismo do autor da *Filosofía da saudade*, a súa "timidez", o seu "afán" de manter o control "das persoas, das institucións e dos grupos", a súa tendencia ao "enfurruñamento" con quen discrepaba del, o seu "estilo de frade"... O escritor sinala tamén a falta de "xenerosidade" de Piñeiro, que podía, na súa opinión, chegar a ser moi "inxusto" e "mesquiño" con aqueles mozos que tentaban só darlle á cultura galega unha "dimensión popular" que antes non tivera, e conseguir que o galeguismo fose masivamente aceptado a través do asociacionismo cultural.

O xornalista e escritor Luís Álvarez Pousa ofrece, no libro de *Homenaxe a Ramón Piñeiro* editado pola Fundación Caixa Galicia no 1991, unha apreciación diferente á de Ferrín, Beiras, ou mesmo Franco Grande. 'Ramón Piñeiro nunca foi Ulm Roam', titula o seu artigo este autor, que non ve "unha traizón ao nacionalismo" na traxectoria de Piñeiro, de quen salienta que "deu a cara nun contexto de persecución e desprezo contra tódolos que, estean ou non organizados partidariamente, teiman pola defensa dos

dereitos cívicos, polo reforzamento dunha ética social que incentive a autoestima como cidadáns galegos, e provoque o compromiso solidario coa comunidade á que pertencen".(...) O historiador Carlos F. Velasco, nun ensaio editado por Laiovento que acaba de saír do prelo, *Piñeiro e o piñeirismo em perspectiva histórica*, achega o seu balance sobre a figura de Piñeiro, contribuíndo a situar o debate.

"O éxito acompañou umha parte parte das suas iniciativas e o fracasso outras. Entre as primeiras estaría o seu labor indocinador de galeguidade entre um sector activo e sensível da mocidade universitária dos anos cincuenta e sessenta, mália se tratar em qualquer caso de um éxito modesto e nom isento de posta em questom, como temos visto. Também entraria neste capítulo *doce* da actividade pinheirá a promoçom de Galaxia (...)" . "No balanço dos fracassos, de por parte, haveria que consignar, contra a crença de Pinheiro, o escassíssimo grau de galeguizaçom acadado polo PSOE galego (...). Outrotanto é obrigado dizer a respeito de forças onde o galeguismo de raiz pinheirá foi inoculado nom directamente por ele mas por "pessoas interpostas" da sua corda, quel é o caso do PP. (...), escribe Velasco.

"E se do terreno das forças políticas descermos ao da sociedade em geral, teremos de concluir que a influencia de Piñeiro e mais o pinheirismo tem sido igualmente bem exígua, apenas epidérmica e superestrutural por contraposiçom ao balanço moito mais sólido que aqui apresenta, com todas as suas eivas, o nacionalismo galego". Velasco cre que Piñeiro é un personaxe "politicamente correcto" e "conservador", tanto que foi asumido e reivindicado "por um sector nom desprezível das classes dominantes galegas e o seu aparelho político-cultural de representaçom e poder, com a clara intencionalidade de erguer, na base do capital simbólico que ele encarna, um contraponto 'galeguista' deslegitimador dos projectos bem mais consequentes e socialmente comprometidos do nacionalismo galego. E abofé que a própria indefiniçom e inocuidade política desse galeguismo de inspiraçom pinheirá que está na raiz da sua apropiaçom indevida e, mesmo, da sua absorçom por conta do neo-regionalismo espanholista embandeirado pola extrema direita do noso espectro político actual", conclúe o historiador.

Conflúe coa de Velasco a interpretación expresada por Francisco Rodríguez en *A nación galega* existe. Conversas con Francisco Rodríguez, de Xosé Mexuto, publicado por *A Nosa Terra* no 2006. Despois de valorar, positivamente, o traballo de Galaxia, opina que “Piñeiro nunca tentou erguer unha alternativa nacionalista destinada ás clases medias ou á escasa burguesía existente no país. Renunciou a ese proxecto en nome de motivacións filosóficas e ideolóxicas claramente anti-nacionalistas (...) Ironicamente, o galeguismo de Piñeiro, tan elitista e europeísta, ficou convertido, precisamente pola súa falla de base material e de compromiso, nun galeguismo sentimental que a nada obriga e que de forma estereotipada representa especialmente o PP (...)”.

Un membro do sector galeguista do PSOE como é Ceferino Díaz subliña no libro *Homenaxe a Ramón Piñeiro* o papel de Ramón Piñeiro “nas conversas privadas para que o Estatuto se puidese reformar e mais para chegar a un acordo nos chamados Pactos do Hostal”. Mentres Camilo Nogueira incide en que “Piñeiro non tomou publicamente posicións nos conflitos sociais” pero “loitou pola democracia e contra o fascismo”. Nogueira salienta que Piñeiro “prescindiu da idea e da perspectiva de Galicia como nación” e opúxose ao “independentismo tradicional” e á “opción nacionalista pola autodeterminación”. Non considera un erro “a idea de propiciar o nacemento de formacións políticas plurais”, pero si o abandono da idea de Galicia. nación e ter renunciado a resucitar o PG.

Non suscitou tantos desencontros a súa obra filosófica. Andrés Torres Queiruga subliña na *Homenaxe a Ramón Piñeiro* que foi este galeguista quen “verdadeiramente elevou o estudo” -da filosofía da saudade- “ó rango dos temas filosóficos de altura”, logrando ademais “o seu recoñecemento

como un rasgo definitorio do espírito galego, como unha marca da nosa identidade cultural como pobo”. Carlos Fernández, profesor de Filosofía e autor de *O vento de espírito. De Vicente Risco a Ramón Piñeiro*, entende que a saudade de Piñeiro é unha metáfora de Galicia, e valora como foi capaz de galeguizar o pensamento europeo.

Entre as persoas que máis se identifican co legado de Piñeiro figuran boa parte dos que tiveron con el unha estreita relación persoal, como Carlos Casares ou Francisco Fernández del Riego. O primeiro lamenta nese mesmo libro que malia o sacrificio de Piñeiro polo país, foi “calumniada por persoas e grupos políticos galeguistas do espazo político que el contribuíu como poucos a deseñar e recuperar despois da guerra civil” e que non era “dogmático” nin “intransigente”, senón dialogante, pero podía chegar a ser moi “duro” e “firme”, polo que podían desembocarse “situacións incómodas”.

Avelino Abuín de Tembra consideraba que, durante a transición democrática, todos estaban expectantes, esperando o que ía facer Piñeiro e convencidos de con el ía haber “unha resurrección da patria”. Porén, apunta, “aquela hora foi como o gran fracaso de Galicia e o gran fracaso de Piñeiro”. Para Abuín, “Piñeiro nunca confiou no galeguismo”.

Unha visión moi distinta ten o profesor Xesús Alonso Montero, para quen Piñeiro tiña “no cerne da súa persoa un diamante moral e, ás veces, naquel mapa mísero e beocio, a súa condición era heroica”.

O certo é que agora, case vinte anos despois da súa morte, o balance de Ramón Piñeiro segue a ser controvertido e, ao mesmo tempo, perdurable como as progresión do número que agocha a cerna do seu nome e do movemento que el promoveu: o número PI.

Montse Dopico/A.R. López

Ramón Piñeiro en 10 tempos

21 MAIO DO 2009 - NÚMERO 771

r d l

REVISTA
**DAS
LETRAS**

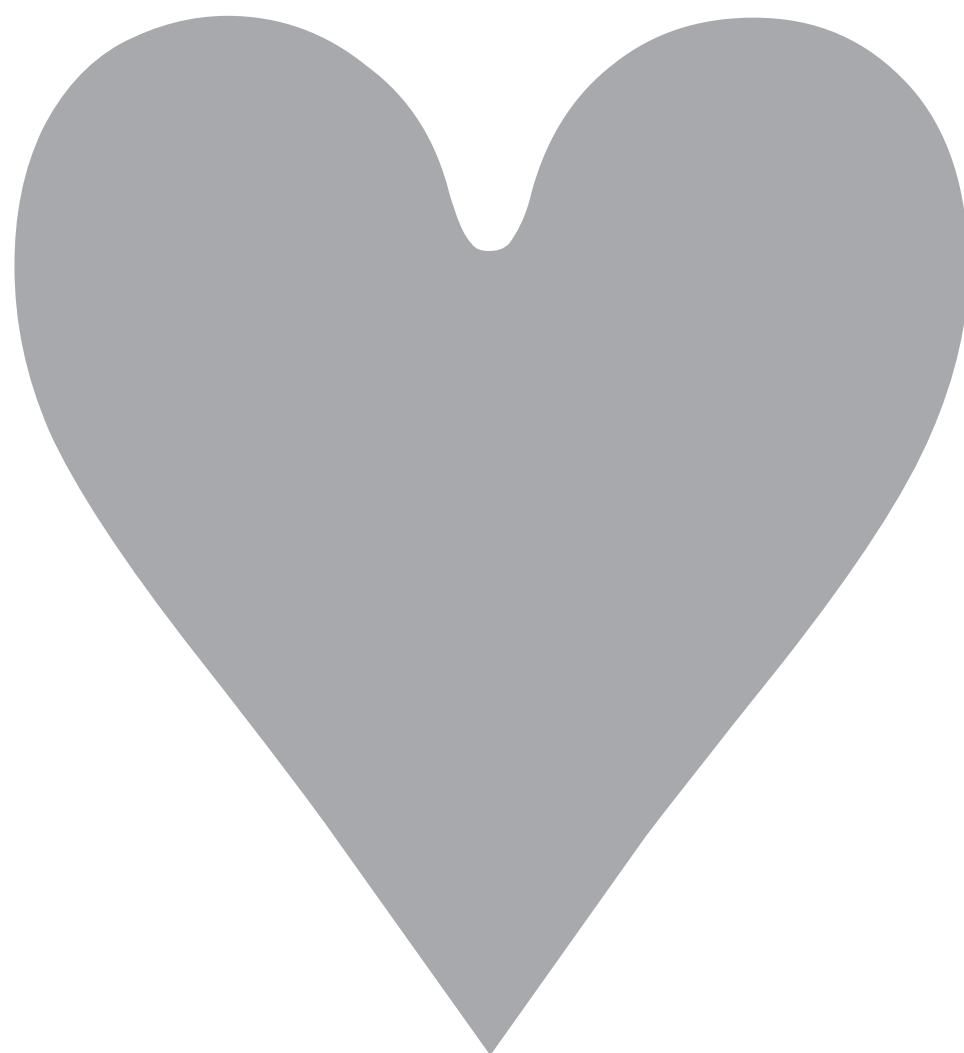
O pasado 17 de maio, as rúas de Compostela foron unha vez máis o testemuño dun fito histórico: miles de persoas –50.000 segundo os organizadores e “máis de 20.000” segundo a Policía Nacional– mobilízarónse a pesar da chuvia e do frío para protestaren contra a política lingüística do actual presidente, Alberto Núñez Feijóo, decidido a rebaixar a protección legal do idioma propio do país. A afluencia superou calquera previsión e serviu para que moitos visen nela un rexurdir das accións sociais que, noutro tempo, se articularon contra a xestión da marea negra

O movemento do corazón

do *Prestige*, no 2002. Trataríase dunha toma de conciencia espontánea por parte da poboación ante unha emerxencia, entón motivada por unha grave catástrofe ecolóxica e agora por unha involución legal que arrostrará ao seu paso os avances do galego como lingua oficial e eficaz tras séculos de postración ante a lingua de Castela. Este monográfico é a crónica dunha cala entre algúns dos axentes culturais do país, escritores, filósofos, políticos, sociólogos ou xornalistas que desvelan para os lectores as claves dun movemento simbolizado polo corazón: o corazón que move a sociedade, o que move a identidade, o que move a lingua.

Eu

rdL | 3
Galicia Hoxe 21/05/09

en

galego

osen 50.000, 40.000 ou “máis de 20.000” –como cifrou a Policía Nacional– o certo é que a manifestación do domingo 17 de maio en Compostela, convocada pola Mesa para rexeitar a política lingüística da Xunta, rompeu todas as previsións e converteuse na máis multitudinaria mobilización do país en defensa do seu idioma propio. Até dúas veces tivo que desaloxarse a Praza da Quintana –onde remataba a manifestación– para que todos os asistentes puidesen oír o manifesto, nunha imaxe que a moitos lles lembrou a protesta pola xestión da marea negra do *Prestige* no 2002. Agora, a resposta non foi tan irada pero evidencia un malestar significativo pola reapertura de conflitos que semellaban esgotados, como o caso do ensino en galego, a cuestión toponímica ou o dereito a ampliar a cobertura legal da lingua. Dese xeito, a tradicional manifestación que cada 17 de maio convocaba a Mesa –máis propicia ao testemuñal e ao festivo– transformouse este ano nunha reivindicación sen parangón na historia da democracia, un aviso ao presidente da Xunta, Alberto Núñez Feijóo, de que a maioría absoluta no Parlamento non lle outorga ao seu goberno unha fortaleza indiscutible, nin lle dá a estabilidade nas rúas, nin lle garante esgotar a lexislatura.

Ao cabo, o que lle veu dicir a multitude ao presidente é que el está no poder non só polos votos dos seus partidarios senón tamén porque numerosos seareiros da esquerda quedaron o 1 de Marzo na casa –o voto nulo ou en branco supuxo ademais unhas 43.000 papeletas– en desacordo

coa acción política do BNG no goberno. E son votos, en calquera caso, que están dispostos a volver ás urnas se Feijóo prosegue a súa contrarreforma en ámbitos tan sensibles como a identidade, o idioma ou a ecoloxía, o cal significa –dada a escasa marxe do seu triunfo, como lle pasou ao bipartito– o seu derrocamento. Trátase dunha multitude que suxire, en fin, que moitos quedaron na casa o 1 de marzo porque daban por suposto o triunfo de socialistas e BNG e á que, nestes momentos, a case cen días das pasadas eleccións, lle entraron arrepiños pola virulencia dos tinguiduras de nacionalismo español que está a tomar o goberno do PP.

Durante os 16 anos da era de Fraga e os tres anos e pico do lapsus progresista, a política lingüística da Xunta provocou malestar en certos sectores, pero nunca protestas masivas nin actos de máxima representación social. Iso a pesar de que nin o 50 % dos centros de ensino cumprían a lexislación no uso do galego, algo que provocou reprimendas da Mesa ou doutros colectivos menores. Pouco máis. Na última etapa do bipartito, porén, o escenario cambiou radicalmente, e non pola presión galeguista –invariable nas súas táctica– senón pola aparición dunha corrente nacionalista española que saíu en defensa do castelán nas comunidades con lingua cooficial, alentada polos partidos da periferia españolista –Unión, Progreso y Democracia ou Ciudadanos– para darse maior presenza pública. Sobre esa sementeira, e aproveitando o malestar dunha certa base social enquistada nos principios

Segregación, a palabra clave

Por primeira vez esta semana, soou en Galicia como posibilidade –real e factible– a segregación escolar segundo o idioma que os pais elixan para o ensino dos seus fillos. A proposta contradí a actual lexislación pero iso non parece un impedimento, como quedou demostrado coa Lei da toponimia, coa Lei da función pública ou co Plan de normalización lingüística, cualificado polo conselleiro de Educación, Jesús Vázquez, de “documento de traballo” sen “obriga legal”. Vázquez foi, xunto ao seu secretario xeral de Política Lingüística, Anxo Lorenzo, o que se encargou de poñer sobre a mesa a

“segregación”, un sistema que en principio desaconsellaba o presidente Núñez Feijóo por demasiado custoso. Porén, esa segregación é a que reclama Galicia Bilingüe, cuxa presidenta, Gloria Lago, chegou a acusar de alarmistas aos que se opoñen, pois –segundo as súas palabras– “tamén se segregan os alumnos por apelidos e non pasa nada”. As asociacións de pais dos centros públicos, os sindicatos do ensino ou os partidos políticos xa amosaron o seu rexeitamento, mentres as asociacións vinculadas aos centros privados preferiron gardar silencio, “de momento”.

identitarios da nación única española, o Partido Popular (PP) comezou a aboar o terreo con fertilizantes de crecemento rápido. O PP comezou escenificando o seu desacordo polo Decreto do galego no ensino, produto directo do Plan de normalización que o propio PP articulou nos últimos meses da era fraguiana. O descaordo permitiulle romper o consenso previo e, nunha estratexia de grandes beneficios ao longo da pasada lexislatura, acusou a socialistas e BNG de seren eles os responsables da desfeita.

Simultaneamente, e a un ano das eleccións autonómicas, tomou corpo unha organización –Galicia Bilingüe– que presumía de reivindicar o bilingüismo e que, na práctica, defendía –apoiada no marco legal dunha Constitución que obriga a coñecer o castelán pero non as linguas cooficiais– a preeminencia do castelán como único idioma con deberes e dereitos. A acción de Galicia Bilingüe, que Núñez Feijóo apoiou nalgúñas protestas, culminou na semana previa ao inicio da campaña electoral cunha manifestación contra o bipartito que contou co apoio de destacados membros do PP e un estudado desprazamento até Santiago

de numerosos efectivos doutras comunidades do estado. En total, arredor de 5.000 persoas que, ademais, obtiveron propaganda extra dun pequeno sector de nacionalistas galegos empeñados en rebentalles a festa e duramente reprimidos polas forzas policiais.

Galicia Bilingüe –que ten entre os seus xestores personalidades ligadas ás FAES de José María Aznar– atribuíuse o éxito electoral de Núñez Feijóo e a súa presidenta, Gloria Lago, facheñdeou de ser a portavoz de “miles de persoas” descontentas coa “imposición” do galego por parte do bipartito. Feijoo, en certo, tamén debeu entendelo así porque as dúas primeiras medidas do seu goberno –segundo anunciou tras o triunfo do 1-M– serían derrogar o decreto do galego e suspender as galescolas, esas garderías de preescolar con ensino en galego que Galicia Bilingüe rexeitaba radicalmente.

Para o profesor **Raimundo Viejo**, doutor en Ciencia Política e especialista en movementos sociais, a manifestación do 17-M foi unha resposta a Galicia Bilingüe, contramovemento xurdido en oposición ao movemento normalizador.

O Plan de normalización

O Plan de normalización lingüística, aprobado por unanimidade no Parlamento galego durante os últimos anos do derradeiro goberno de Manuel Fraga e exhibido como o froito do consenso, parece ser o próximo obxectivo do conselleiro de Educación, Jesús Vázquez, que o cualifica de irrelevante legalmente. Será un novo banzo na reformulación da Política Lingüística do presidente Núñez Feijóo, que comezou co anuncio de derrogar o Decreto que garantía o uso do galego no ensino e seguiu coa eliminación das galescolas, proxecto do bipartito destinado a cubrir o preescolar para os galegofalantes.

A cuestión toponímica

Cando a guerra da toponimia parecía definitivamente concluída e só alentada pola agrupación do Partido Popular (PP) na Coruña, o superdelegado da Xunta nesa cidade, Diego Calvo, volveu reabrir o conflito anunciando que o Goberno de Feijóo abriría a posibilidade de oficializar o nome en castelán da Coruña. Posteriormente, Feijóo deixou a decisión no terreo do alcalde herculino, Javier Losada, que non dubidou en contestar cun pouco de historia: lembroulle que a el o denunciara un goberno do que Feijóo era vicepresidente, precisamente por defender o topónimo en castelán.

Na imaxe, unha pancarta sostida por nenos, protagonistas tamén da manifestación do día 17

“Non vou moito ás manifestacións, pero neste caso sentín que había necesidade de ir. Foi unha manifestación da xente, de todo o mundo, aínda que tivese tamén a súa carga política. Unha mobilización moi alegre, na que se reviviu a emoción do Nunca Máis. Despois dese debate enrarecido, escuro, desa politización do idioma, demostrouse que o galego é idioma vivo, que une, unha lingua da xente, non dos políticos”. Así expresa a escritora e xornalista **Lupe Gómez** o seu sentir sobre a vivencia da protesta do domingo pasado. Unha experiencia que deixou un fondo pouso emocional nos participantes que favorece as comparacións co Nunca Máis.

“Foi unha manifestación absolutamente histórica, a máis grande que se viu en Santiago desde o *Prestige*. O sentimento de solidariedade, irmandamento, que nela se podía palpar, lembra ao do *Prestige*. Foi vivísima, e creo que froito dun estado de ánimo colectivo, dun sentimento que reflicte unha conciencia: a de que o galego é algo noso, parte do noso xeito de ser e vivir”, opina o filósofo e profesor **Herminio Barreiro**. O escritor **Suso de Toro** achega unha interpretación semellante, ao salientar que “hai moita máis conciencia da lingua na sociedade da que cren os políticos. Moitas das persoas que participaron na manifestación non estaban decantadas partidariamente, senón que son cidadáns enfadados ante o intento de desandar a autonomía, de retroceder na política de normalización lingüística. A convocatoria veu da Mesa, do mundo do nacionalismo, sen, por exemplo, o PSOE. A pesar diso, demostrouse a vitalidade da sociedade, a conciencia militante que os políticos tenden a infravalorar”.

A conciencia social é tamén para o escritor e cineasta **Antón Dobao** a chave para entender a resposta social que obtivo a convocatoria. “A manifestación é unha demostración de que en Galicia hai unha maioría social que está identificada coa súa lingua. Historicamente, sempre houbo un pequeno sector da sociedade que tivo reaccións viscerais ante calquera avance do galego, e un sector moito máis importante que é belixerantemente activo na defensa da normalización. No medio está un corpo social cun posicionamento menos definido, pero que non está en contra da súa lingua”, sostivo.

O aliñamento do PP coas teses da “imposición” de Galicia Bilingüe e o anuncio de medidas que farían retroceder o cativo camiño andado na normalización serviron para aguillar a mobilización. “A manifestación foi unha resposta contundente da sociedade ante a actitude do goberno do PP, que ademais vai ter o efecto de revitalizar o movemento normalizador. A xente non está disposta a renunciar aos seus dereitos”, cre o poeta **Rafa Villar**.

Arriba, foto dunha manifestación de Galicia non se vende, do 6 de maio do 2007, no medio a protesta de Nunca Máis do 1 de decembro de 2002, e abaixo un dos debates do Foro Social Galego, no 2008.

Tal como comezou

O galeguista histórico **Avelino Pousa Antelo** amosouse ben contundente na súa valoración da manifestación. “A concorrência foi insólita porque por fin a xente reaccionou ante as babecadas do actual presidente. Porque non se pode permitir que un politicastro ataque algo tan sagrado como é a lingua, e aínda por enriba vaia de gran salvador. A lea comezou coa súa vinculación con Galicia Bilingüe, que foi un xeito de insultar a Galicia enteira”, asegurou. Non moito menos tallante se amosou o secretario nacional de CIG-Ensino, **Anxo Louzao**, que pensa que “o pobo galego reaccionou porque

non está disposto a aceptar unha política lingüística involucionista, como a do actual goberno, que pretende o exterminio do idioma, que pase a ser unha lingua aínda máis marxinal e desfavorecida”. O presidente da Asociación de Escritores en Lingua Galega, **Cesáreo Sánchez**, apuntou ao mesmo ao sinalar a “capacidade de indignación da xente, cando se tocan elementos que son fulcrais da nosa identidade como pobo. Antes foi a mobilización contra as nucleares, a celulosa, a xestión do desastre do ‘Prestige’... A nosa xente sempre estivo á altura das circunstancias, na historia. E sería unha falta de análise tomalo como algo partidario: é algo máis profundo, con raíz na sociedade”.

A interpretación de Cesáreo Sánchez é contraria á do colectivo **Galicia Bilingüe**, cuxa análise se reduce a denunciar que a manifestación “estivo auspiciada polo BNG”, e que foi un “lamentable e patético intento de responder ao que os galegos dixeron nas urnas”. As declaracións de **Alberto Núñez Feijoo** apuntaron ao mesmo lugar. O presidente da Xunta insistiu en que “se hai un partido político e outras organizacións afíns que queren manifestarse, só podemos expresar o noso absoluto respecto. Defender o galego dende a liberdade e promocionar a lingua galega dende o bilingüismo cordial é a posición maioritaria da sociedade” (...).

O portavoz nacional do **BNG**, **Guillermo Vázquez**, replicoulle a Feijoo advertindo de que a manifestación do 17 de maio foi unha mostra de que “gran parte da sociedade quere vivir en galego e está disposta a facer retroceder” as políticas da actual Xunta neste ámbito, e recomendoulle ao PP non apoiar a súa política lingüística “nos sectores máis extremistas do electorado”. O nacionalismo galego tivo, sen dúbida, un protagonismo importante na protesta do domingo pasado. Pero a análise quedaría coxa se se esgota aí. “Na manifestación participou xente do PP, como Rafa Cuíña, ou do PSOE, como Xabier Carro, Mercedes Rosón ou Ceferino Díaz”, lembra **Carlos Callón**, presidente da Mesa pola Normalización Lingüística. Tamén houbo pancartas de organizacións opostas no ideolóxico ao BNG –como a CNT– ou situadas no ámbito do nacionalismo pero moi afastadas deste partido –como boa parte dos colectivos reintegracionistas–.

Durante o goberno bipartito, e malia que os avances na normalización lingüística foron febles, “si houbo mobilizacións importantes”, –segundo recorda Callón– “como a que reuniu a 60.000 estudantes. O clima de fobia contra o galego foi o que favoreceu que a do domingo pasado fose tan multitudinaria”. **Teresa Carro**, coordinadora da Plataforma Galego Sempre Máis, que agrupa aos colectivos reintegracionistas que participaron na manifestación, conflúe con Callón ao remarcar que “o cabreo, a indignación da cidadanía” foi o cerne da mobilización social, se ben introduce outro elemento na análise: “nomeadamente a mocidade non estaba conforme cos espazos que había de acceso á cultura. Por iso xurdiron, por exemplo, os locais sociais autoxestionados. No fraguismo os movementos sociais estiveron vivos: co *Prestige* foi clave a indignación, como agora. Durante os anos do bipartito, os movementos sociais próximos ao BNG ‘relaxáronse’, e seguiron faltando espazos para a cultura alternativa. É a forza que hai na sociedade galega, o que está

detrás da actual revitalización...”. O Nunca Máis, o Foro Social Galego, a rede Galicia non se Vende... son exemplos da capacidade de reacción da sociedade. O secretario executivo de Adegas, **Fins Eirexas**, salienta que “os movementos sociais van adquirindo un crecente protagonismo, debido á perda de confianza no sistema actual: o capitalismo neoliberal, as estruturas e partidos políticos tradicionais... O Nunca Máis supuxo o punto de partida da toma de conciencia de que temos que facer que as cousas avancen sen a intermediación dos políticos”.

Para o sociólogo e profesor na Universidade Complutense de Madrid **Fermín Bouza**, o miolo hai que procuralo no “momento especial que vivimos. Ata agora, o galego era unha cuestión relativamente secundaria, pero agora quedou claro, á luz dos datos, que o risco de desaparición do idioma é unha realidade que está aquí. E todos somos culpables. Por iso, calquera mobilización arredor da lingua vai ter moita participación. Tamén, se callar, mesmo na parte dereita do espectro político, se asumiu a idea de que as políticas que se están a artellar non van defender a lingua, pois están pensadas para ser politicamente correctas, pero non son cientificamente válidas”.

O escritor **Manuel Forcadela** sinala tamén á conxuntura histórica. “A cuestión é que se produciu unha constatación por parte das clases medias ilustradas da competencia da súa lingua propia: pódese levar a cabo unha formación completa na Universidade, o galego séntese como irmán do portugués...; houbo unha afirmación da lingua galega que alarmou as clases medias non tan ilustradas, e non tan medias: sectores máis poderosos desde o punto de vista económico, e vinculados co españolismo político. O fraguismo, ao deixar, simplemente, que o galego fose esmorecendo, mantivo velado este tirapuxa de forzas contrapostas. E Feijóo, para gañar as eleccións, aproveitouse cinicamente desa alarma das clases medias non tan ilustradas, inicialmente destinadas a apoiar a Rosa Díez. Agora, a tensión terá que resolverse, ou por medio de novas eleccións: –se Feijóo segue adiante co seu proxecto pode atoparse cun movemento social semellante ao Nunca Mais, con todas as súas consecuencias políticas–, ou recuando. E dar marcha atrás significará mudar os equilibrios internos, darlle máis peso ao sector galeguista do PP. Hoxe, o galego xa non é tanto a lingua das clases populares, nin o castelán a das privilexiadas, e a *intelligentsia* está do lado do galeguismo. Ademais, a lingua é un trazo simbólico moi poderoso, cun peso político, que non se pode borrar sen máis”.

O risco do españolismo

Raimundo Viejo lembra que “Feijoo ou Rajoy representan o sector do PP máis españolista e agresivo coa lingua do PP, fronte ao galeguismo fraguiano. A manifestación do 17 de maio é a resposta ao contramovemento que é Galicia Bilingüe, colectivo xurdido como contramovemento ao movemento de defensa da lingua e a cultura. E este xogo de movementos e contramovementos é unha característica das sociedades actuais. Outro aspecto é a estrutura de oportunidades políticas, no marco do cambio de goberno: non é só a mobilización promovida pola Mesa a toda a rede social. O feito de que

institucións da cultura, como a RAG, expresaran a súa discrepancia co goberno, contribúe a rebaixar os custos da participación na acción colectiva. Ademais, está un BNG en crise que vai tentar recuperar o pulso dos movementos sociais. No PSdeG, o tema da lingua provoca tensións entre vazquistas e galeguistas. Nin ao PSOE nin ao PP lles convén virar moito cara ao españolismo, pois afastaríanse do centro da opinión pública galega, perdendo votos en favor do BNG. O centro político en Galicia é máis conservador que a media do Estado, e máis galeguista: non somos tan nacionalistas como en Cataluña ou no País Vasco, nin puramente rexionalistas. O sentimento diferencial é forte”.

28 MAIO DO 2009 - NÚMERO 772

rdl

REVISTA
**DAS
LETRAS**

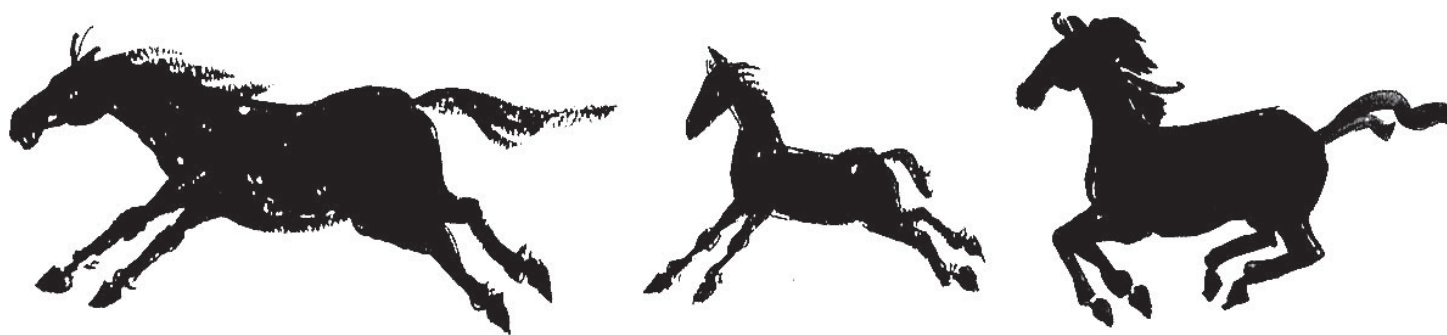
Os cabalos de Xosé Guillermo e Javier Teniente

O pasado 15 de febreiro falecía en Vigo Xosé Guillermo, un artista que se definía a si mesmo de “autodidacta feroz, pintor, escultor e director de maxias”. Atrás deixaba anos de loita corpo a corpo contra o cancro e unha traxectoria marcada pola liberdade e a itinerancia. “A miña maior fortuna”, dicía, “foi pintar en todas as cidades que soñara, desde o Cairo a Varanasi”. Nacido en Carballo no 1947, pero enraizado en Vigo, a cidade na que desenvolveu a maior parte do seu traballo, Xosé Guillermo estivo ligado á primeira etapa de Xerais como ilustrador e deseñador das súas coleccións. E no 1993, inventa a Fundación Nautilus, coa que participa

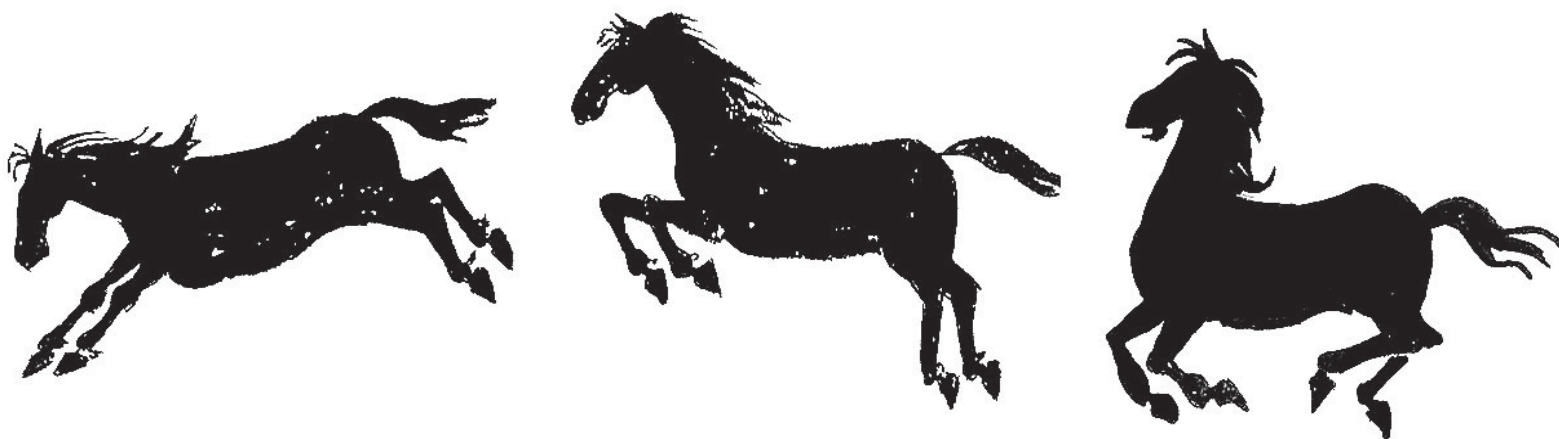
Cabalos, cabalos

en diversos colectivos sociais e espectáculos. A súa última exposición, titulada xenericamente *A danza dos tempos*, serviu para revisar, pouco antes da súa morte, o conxunto da súa obra. O que xa non puido ver foi *Cabalos de vento. Curros de pedra*, un libro de debuxos e poemas no que comparte espazo co fotógrafo Xavier Teniente. O libro, editado agora por Xerais, é a conxunción de dous creadores unidos pola amizade pero tamén pola pulsión da observación, dous homes que indagan na realidade para desentrañar nela –e baixo prismas formais ben distintos entre si– as claves emocionais. O monográfico que presentamos hoxe é unha homenaxe a Xosé Guillermo a través deste libro, abraiante na súa imaxinería.

As neboas escuras e grises
durmiron no val das lendas.
En verdes frescos e amarelos de ouro
acordan brumas e ascenden
brancas, leves e sensuais
aos bicos das montañas
e fanse azul ceo de vento
e azul salgado de mar.
Mañanciña da fin des maio.

As eguas chaman, magoadas, as crías perdidas.
Os poldros, de días, as longas patas tremendo,
xuntan os medos nun currunchu do valado de pedra.
Un home sobe a filla
nun cabaliño da cor das castañas
que ten na fronte un corazón branco.
As mans fortes e atentas,
amparan sen se notar á pequena.
A nena, estrelas de ilusión nos ollos,
rindo baixo a chupeta
aférrase ás crinas e cabalga intrépida
polo seu mundo de esperanzas.

